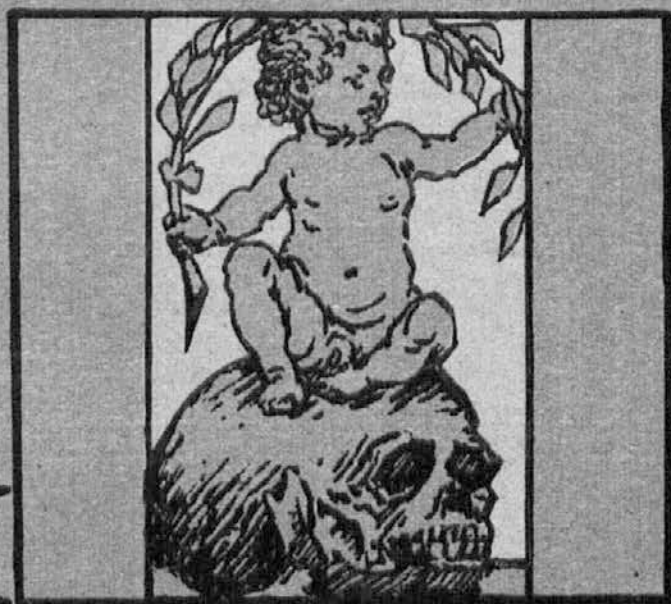

OMLA DINA

IX

78

GLASILONAROD
NODADIKALNE
GADIJASTVA

VSEBINA 7. 8. ŠT. • Nekaj bilance. — A. Ogris: Verstvo in narodni radikalizem. (Referat IV. narodno-radikalnega shoda). — J. Sajovic: Bistvo in pomen narodnosti s posebnim ozirom na Slovence in narodno-radikalno strujo. (Referat IV. nar. rad. shoda.) — Maske in profili. XIII. A. Ogris: Fedor Sologub. — Hugh Elliot: O neovitalizmu. — Balkanski konflikt. — IV. narodno-radikalni shod. — IX. občni zbor »Prosvete«. — Obrambna razstava. — J. Vrehlický. — Trdina: Sprehod v Belo Krajino. — »Dijaške vžigalice«. — Polemika. Slovensko dijaštvo. — Književnost in umetnost. — Razno.

UREDNIŠTVO JE PREJELO SLEDEČE PUBLIKACIJE:

Janeza Trdine zbrani spisi. X. knjiga
SPREHOD V BELO KRAJINO.

Založil L. Schwentner 1912.

LANGNER — P. P.:

NAČELA K. HAVLIČKA BOROVSKEGA.

Knjižnica »Mariborskega Sokola« 6. zvezek. Maribor
1912. Cena 80 v.

V. KNAFLIČ:

VSEUČILIŠČE V TRSTI

A. Gabršček, Gorica 1912. Cena 30 v.

E. GANGL:

**ZBRANI SPISI ZA MLADINO. PRI-
POVEDNE PESMI.**

»Uč. Tiskarna«, Ljubljana 1912. Cena 1 K 50 v.

DIJAŠKI ALMANAH
VI., 1912-13.

Izdala eksekutiva narodno-radikalnega dijaštva.
Celje 1912. Cena 1 K.

OMLADINA STANE LETNO 4 K, ZA UČITELJSTVO 3 K, ZA DIJAKE 2 K; POSAMEZNE
ŠTEVILKE 50 VIN. — ODGOVORNO UREDNIŠTVO IN UPRAVNIŠTVO JE NA KRALJ.
VINOGRADIH. — VSI UREDNIŠKI PRISPEVKI IN UREDNIŠTVA SE TIKAJOČE STVARI
NAJ SE POŠILJAJO NA NASLOV: »OMLADINA«, KRAL. VINOHRADY, BRANDLOVA 34.
— ODPRTE REKLAMACIJE Z OZNAČBO »REKLAMACIJA« SO POŠTNINE PROSTE.
— IZDAJA IN OBLASTVU ODGOVOREN JE A. OGRIS. — TISK. DR. E. GRÉGOR A SYN.
— PONATIS DOVOLJEN LE Z NAVEDBO VIRA.

NEKAJ BILANCE.

Pogled nazaj je obenem pogled naprej. Deseto leto poteka narodno-radikalni struji, in nemala je bila pomota vseh, ki so pričakovali njenega konca, kakor bi čakali konca enodnevnne mode. Ali poprišče, v katero so bile zasajene njene korenine je bilo nad slovenskimi tradicijami; davno že bi ležala struja na pokopališču nezrelih poskusov, ako bi ne odgovarjala časovnim potrebam. Iz nakazanih početkov izšle korenine so se razširjale, poglobljale in danes se nam odpirajo perspektive, ki gredo daleč čez mejo pričakovanja. V mehanizmu našega javnega življenja je postal narodni radikalizem činitelj, s katerim so mora računati, kar se pa tiče časovnim svetovnim tendencam skladnega napredovanja, so zavzeli radikalci vodilno vlogo, ki jo mora hočeš nočeš priznati tudi načelni nasprotnik. Ne kakor bi se hoteli postavljati, le zaslužno zadoščenje je to za nasprotja, zasmehovanja in ignoriranja od strani zastalega slovenskega javnega mnenja.

Preteklo leto si zopet lahko napišemo v veliko dobro. Že samo po etiketah je bira razveseljiva, po vsebini pač taka, da prav častno reprezentira življenje dijaške struje. »Obrambna razstava«, IV. velevsebinski shod, izdanje dela »Slovanski Svet«, spopolnitev »Omladine«, publikacija »Dijaški Almanah« in končno trdno čelo proti zopetnim napadanjem struje od vseh strani so dejstva, z nezpodbirno podlago. . . .

Priredili smo o b r a m b n o r a z s t a v o, ki je pokazala del našega dela širši slovenski javnosti; klerikalna jo je vzprejela s psovanjem, napredna z odobravanjem (kam naj denemo »javnost Naših zapiskov« ne vemo, vedeli so razstavo preje kritizirati, predno so jo videli!). »Slovenec« je jecljal o nepopolnosti in nepravilnosti številčk . . . Da razstava ni bila popolna, vemo sami najboljši, niti finančnega čudotvorstva niti absolutne vsevednosti si nismo nikdar prilaščali; radi nepravilnosti je pa najboljši, da počakamo tistega, ki jo bo dokazal . . .

Z razstavo smo hoteli pokazati naši javnosti, v kateri smeri se razvija narodno-obrambno delovanje, opozoriti na pretečo nujnost tega vprašanja, predočiti obupno stanje našega manjšinjstva, podati nekaj direktive in zainteresirati širše sloje za energično in neodložljivo rešitev minoritetnega problema. Da se nam je zadnje v obilni meri posrečilo, to

potrjuje sijajni moralični uspeh razstave v vseh mestih. Številke so govorile več nego samo v materialnem smislu... Statistična številka govori tudi o kulturni stopnji, ekonomskem stanju, higijeni, izobrazbi, plemenski diferenciranosti, kriminalistiki in last not least o etičnih idealih naroda. Seveda je treba za tako razumevanje nekaj več, nego žurnalističnega in revialnega besedičenja... Razstavo bomo postopoma spopolnjevali; hočemo imeti natančno sliko demografskih, etnoloških, ekonomskih, kulturnih in zdravstvenih razmer naših manjšin kakor celega naroda; in ko bomo predelali ta material sistematično po njegovih vzročnih načelih, bomo mogli reči, da je teoretično-programatični del tega vprašanja rešen. Kdor pa ne sluti, koliko truda zahteva delo na tem doslej čisto zanemarjenem polju, koliko sociološkega razumevanja in finančnih žrtev, nevštevajoč časa, ki je tudi za akademika denar, je zvezano samo s proučevanjem manjšinskih študij, temu kritika seveda ne prinaša sivih las.

Motil bi se tudi, kdor bi domneval, da je z letošnjim občinim shodom naš program gotov, dodelan. Ne, program se bo razvijal, dokler bo obstojala radikalna struja, dodelan pa ne more biti nikoli. Njegov okvir je tako širok, njegova idejna vsebina tako obče-kulturna in nedogmatična, da mora biti vsaka kulturna pridobitev že apriorno v soglasju z njegovimi načeli. Program se bo spopolnjeval, kakor bodo to zahtevale časovne potrebe. Zato bi sodil napačno, kdor bi mislil, da so letošnje resolucije o narodnem in verskem vprašanju zadnja beseda. V teh resolucijah se zrcali samo sodobno stanje našega narodnostnega in versko-političnega položaja, one so le začasne direktive. Talmudiščno početje je toraj, ako se kompilator vsede in izkonstruira iz strujinih resolucij svoj sistem nesoglasij, češ, da je smer teoretično utemeljena na nesoglasju. Naša struja je na socialno-kulturnih simpatijah in stremljenjih rastoč kolektivni organizem, ki hoče iti z življenjem, se razvijati po življenskih nepreračunljivih nujnostih, ne pa matematičen mehanizem, ne četa uniformiranih duhov. Z enakimi pseudo-znanstvenimi dovtipi se radikalni struji gotovo ne da škodovati.

Sicer je pa vse naše gibanje tudi del splošno, jugoslovanskega manjšinskega vprašanja. Manjšinska razstava je pokazala jasno dovolj, kam drevi ves slovenski narod, ako si v zadnji uri ne pomaga sam. Le ako bomo kulturno nasprotniku relativno enakovredni, ako bomo znali izkoristiti splošne, sodobne ekonomske tendence in si jih prikriti, ako bomo iskali ožjih stikov z jugoslovanskimi sosedi ter organizatorično ter politično spopolnjevali, bomo mogli postaviti navalu drugih narodov takšen odpor, da bodo naše jezikovne meje pridobile več stacionarnosti ali se pomaknile naprej. In vzgojiti razumništvo, ki bode tej nalogi kos ter razširjati s tem namenom med najširšimi sloji potrebni povzdigi našega kulturnega niveau-ja odgovarjajočo prosveto, to je vendar glavni temelj razkričanega radikalnega programma.

V tem oziru smemo biti z našimi dosedanjimi uspehi zadovoljni. Lepa

vrsta znanstvenikov, ki so pridobili slovenski znanosti več kredita, ko vse prejšnje generacije, je izšla iz radikalnega tabora, publicistika je storila ogromen korak naprej, predpriprave za slovensko univerzo so prešle na praktično pot postopnega napredovanja. Ampak to vse so še le začetki. Naše glasilo je dalo inicijativo, spodbujalo in pričelo z zbirko znanstvenih publikacij, prvo te vrste na Slovenskem. »Znanstvena knjižnica« bo prinašala za naprej najboljša moderna dela tujih in domačih znanstvenikov, »Omladina« pa seznanjala svoje čitatelje z najbolj perečimi sodobnimi vprašanji. Glede kritike, ki je zašla na Slovenskem na močvirnata pota popolne neinformiranosti, bo mnogo rigoroznejša in brezobzirna. Ni naloga slovenskega kritika, hvaliti vse kar je slovenskega. Naši kritiki morajo spoznati nalogo, ki jo imajo vršiti v obškulturnem smislu, in v tem pogledu ne bode praktirala z nikomur.

Kdor se hoče toraj spraviti s kritiko nad narodno-radikalno strujo, naj jo sodi po njenih delih. Logična dlakocepstva, sistemi iz programov ter izjav sestavljenih nasprotij ter namigavanja, nas pustijo hladne. Življenska sila naše struje je prestala vse krize mladih let, kulturni razvoj je dokazal njeno eksistenčno upravičenost, njen trud pa jo je povišal v prednjo stražo slovenskega napredka.

A. OGRIS:

NARODNI RADIKALIZEM IN VERSKI PROBLEM.

(Referat IV. narodno-radikalnega shoda.)

Menim, da mi ni treba zgubljati besed o postanku in pomenu verstva ter njegove socialne vloge. S tozadevnimi teorijami bi ne prišli nikdar do konca. Nam gre le za konkretno stališče naše struje napram verstvu, veri in verskemu vprašanju s specialnim ozirom na slovenske razmere. Ker tržaški in tudi poznejši shodi niso zavzeli glede tega vprašanja nobenega oficialnega stališča in je ono za strujo in sanacijo naših razmer vitalnega pomena, je zadnji čas, da se izreče danes shod za definitivno stališče, uredi po svojem prepričanju taktiko in si postavi natanko fiksirane cilje.

Verskih debat v posameznih naših društvih ni manjkalo in tudi »Omladina« so je bavila v veliki meri z verskim vprašanjem. Ampak te diskusije niso privedle do enotnosti. Dočim so operirali nekteri z antinomijami med vero in vedo in apriori odvrčali vse verstvo, se je držala večina bolj utilitarne srednje poti, proglašala verski indiferentizem za najpravičnejše stališče in propagirala načelo, da je vera privatna stvar posameznikova. Morda je igrala tozadevno podobna formula iz socialno-demokratskega programa vplivno vlogo, gotovo je le, da je večina nagibala na stran liberalnega subjektivizma izrečene formule.

Verstvo tvori brezdvomno neko središče mnogih drugih življenskih in družabnih funkcij, napačna pa je trditev, da bi bilo vse drugo le njegova

projekcija; ta hiba, ki so jo zagrešili nekateri v naši struji, je logično sorodna z zgod. materializmom. Ravno tako malo podkovana je trditev, da med vero in vedo ni sporazuma, da je ena striktna negacija druge. Ampak saj človek ni v prvi vrsti homo sapiens. Metafizične potrebe človeka ne leže vendar v intelektu, temveč v čuvstvu, v onih prvotnih subliminalnih sferah psihičnega življenja, kjer se poraja intuitivno spoznavanje in gledanje, za ktere ne velja praktična logika, temveč impulzivna dinamika pol- in podzavednih življenskih funkcij. Naj bo že verska psihologija bolj v početkih, toliko je gotovo, da je verstvo v širšem pomenu biološka nujnost, da ona ni epifenom, glede konkretnega mišljenja priorna, ter vedi bistveno ne nasprotna, niti presorodna. Izvor vere ni izvor vede, obe sta na svojem polju samostojni, mera za vero ni in ne more biti mera za vero in če vidi kdo neizmisljivo nasprotstvo v bistvu, reducira pač obe na intelekt.

Ne samo, da za momentane razmere ni oportuno, hoteti pospešiti splošni niveau naše kulture s pobijanjem verskih dogem potem eksaktne vede, s emi zdi to početje sploh zagrešeno. Takim potom bi znali vzbuditi prej upravičeni odpor na nasprotni strani in bi se nasprotje, ako se oziramo na psihologijo našega kmeta, le poostrilo. Naše ljudstvo še dolgo ni pripravljeno za racionalistični svetovni nazor v tej meri, da bi nam mogla donesti takšna taktika posebne uspehe. Sicer je pa več ko znano, da je verstvo v širšem smislu, t. j. v individualnem čuvstvovanju, ljudski psihologiji in občečloveški metafizični potrebi fundirane predstave, biološka potreba vsakega naroda, ako se hoče vzdržati. Mislim, da mi ni treba klicati zgodovinske reminiscence na pomoč, saj dokaže to že površen vpogled v idejna stremjenja sodobnih političnih in socialno-ekonomičnih tendenc v zadostni meri, da kulturna stremjenja ne morejo izhajati brez verskih fundamentov. Sicer je pa to širše verstvo en najeminentnejših kulturnih činiteljev in se vedno prerajajoči ferment za kulturne novozgradbe in zato v tem oziru lahko mirno sprejememo formulo, da bodi verstvo privatna zadeva vsakega posameznika.

In do te tolerance ima takšno verstvo ravno toliko pravice, kakor najeksaktnjša znanost, ki koncem koncev vendar tudi ni nič drugega, ko sistem hipotez, ki si jih menjamo po svojih potrebah.

Toda običajno se razumejo pod imenom vere in verstva določeni zgodovinski petrefakti, zdogmatizovana¹ religija konfesija, z razvito hierarhijo in bogatim ekonomskim in socialnim aparatom. Ne da bi se spuščali v prognoze za bodočnost, moramo priznati, da so bile konfesije v preteklosti potrebne, razvojni produkt in zedinjajoči činitelj za malokulturne neizkušene agrarne narode. Ne samo da so bile kolikor toliko koristne, one so se morale razviti logično iz primitivnejšim dobam lastnih predstav o postanku, ustroju in namenu sveta in človeka. Kakim potom da so nastale predstave o nadzemskem vsemogočnem bogu, o raju in peklju, o večni kazni in zveličanju i. t. d., nas danes malo briga, važno je le da povdarimo, da so ravno imenovane predstave nujno jedro vsake vere, konfesije, in da se mora razviti po logiki teh predstav verski klerikalizem (naj si bo že katoliški, mohamedanski, bramanski ali drugi), se ustanoviti dosti močna hierarhična organizacija, ki

išče zveze z posvetno oblastjo ali si jo skuša podvreči. Iz prepričanja, da vlada neki vsemogočni bog, da je le ena resnica t. j. njegova resnica, sledi vendar, da so vsi drugi nazori napačni in pogubljivi in ker verniki niso samo verniki, temveč tudi zavezniki svojega boga, jim mora biti na tem ležeče, da pridobe za svojo specifično, zanje same edino mogočo resnico, čim največ pripadnikov. Njih vera jim nalaga kot versko dolžnost, razširiti njih resnico čez celi svet, naj si bo že z misijoni ali z brutalno silo. Proselitizem in posvetna verska propaganda je torej logična posledica takšne vere, ali on pride še le do popolne veljave, ko se je izvršila verska organizacija in se je vživel duhovniški stan, ki mu mora biti propaganda eminentna ekonomska skrb ter pogoj njegove veljave in obstoja. V tem stadiju so našle zjednočenejšje verske predstave konkretne formule, katehizme in kompetentne komentatorje. Na take formule zreducirane verske predstave so seveda že povsem intelektualnega značaja in se morajo po tem takem že po svoji logiki upirati vsakemu boljšemu spoznanju in naj je ono v eksaktni vedi še tako utemeljeno. To nasprotstvo je potem apriorno. Zmehanizirano versko pojmovanje si prikroji znanstveno logiko, ugaja v svrhu tekmovanja ali uničenja vede v znanstvenih alurah in postane velika ovira za nadaljni razvoj. To je konfesija kateksohen. Ako se noče odreči obstoja, je povsem razumljivo, da išče pred rastočo kulturo zavetje pri konservativnih elementih, t. j. predvsem pri državni oblasti, plemstvu in kmečkemu prebivalstvu. V tem oziru so si vsi svetovni klerikalizmi, katoliški, protestantski, budistični i. t. d. za las enaki. Za pripadnika konfesije načelo, da bodi verstvo privatna zadeva, toraj nima nobenega pomena. Zanj obstoja njegova resnica, kateri pripomoči do popolne zmage, je njegova verska dolžnost, njemu njegova resnica ne more biti privatna stvar, temveč publicum sanctissimum.

Da je katolicizem, ki pride za nas edino vpoštev, izrazita konfesija z vsemi njenimi znaki, proti temu mislim, ne bode nihče ugovarjal. Katolik pozna in sme poznati le eno resnico, od boga razodeto in v sv. pismu fiksirano.

Naj si bo drugo mnenje, drugi svetovni nazor še tako pametnejši, z eksaktno vedo podprt ali samo ob sebi umeven. To je zanj irrelevantno. Če on veruje v katoliško resnico, so dane vse konsekvence, ki karakterizirajo katoliški klerikalizem. Katolik mora verovati, da obstoji le njegova resnica, da je papež božji namestnik na zemlji, da je toraj njegova moč utemeljenejša ko vse druge, da se mu morajo narodi, kralji in vlade pokoriti, da je v proklamacijah ex cathedra nezmotljiv v vseh stvareh, ki so z verskim življenjem le količkaj v zvezi. In kaj se vendar ne da vse interpretirati v to formulo? Vse človeško javno in zasebno življenje. Katolik ne sme misliti po svojem prepričanju, ako se ono ne sklada s katekizmom, kajti (tako je razsodil Pij IX. v silabu) »človeku ni dovoljeno sprejeti in priznati one religije, ki jo smatra po svojem razumu za pravo.« Če že ne religije, sme sprejeti še manj drugo še tako znanstveno mnenje. Čez to točko toraj katolik ne sme, pač pa je njegova dolžnost, da nasprotuje in ovira moderno vedo, v kolikor se ne strinja s katoliško vero. Tozadevno je toraj nasprotje nepremostljivo. Ne samo da so katol. univerzalistična in transcendentna načela našim načelom

diametralno nasprotna in si ne moremo misliti prepričanega katolika kot pristaša naše struje, se nam kaže načelo, da bodi vera privatna stvar, z ozirom na katolicizem čisto nemogoče, nesmiselno. To načelo je pa v danih razmerah tudi faktično iluzorično, kajti dandanes vera za nikogar ni privatna stvar, in tudi ne more biti. Vsled tesnih vezij med cerkvijo in državo, se določi človeku vera, predno o nji sploh kaj ve, on je primoran se udeleževati verskega nauka, pri izbiranju poklica vera še dolgo ni postranska stvar, pri poroki, procesijah, pogrebih, pred sodiščem i. t. d. povsod se zahteva od človeka verska legitimacija, povrh pa ščiti državna oblast še katol. konfesijo in jo oblagodarja na škodo marsikterih bolj urgentnih potreb na tak način, da o veri kot privatni stvari sploh ne moremo govoriti. dokler se ne doseže ločitev cerkve od države. In načelo »vera bodi privatna stvar«, ki ga je v polni meri izvajala liberalna stranka, kam jo je privedlo? In napak od te stranke vendar ne bomo prevzemali. — Sicer je pa klerikalizem t. g. katol. konfesija intelektualno-kulturnemu prospehu našega naroda skrajno škodljiv. To žalostno poglavje, ki je vsem znano in tako jasno, menda lahko opustim.

Tudi zategadelj vera ne more biti privatna stvar. Navsezadnje je pa vera tudi socialni faktor. Vsaka svoboda ima svoje lastne meje. Versko prepričanje se ne izraža samo v govorjeni in tiskani besedi, temveč tudi v dejanjih, ki so ali socialno koristna ali škodljiva. In vendar nam ne more biti vse eno, ako se verstvo nemotoma pojavlja v občeškodljivih faktih, in tudi iz tega vzroka nam vera še ne more biti privatna stvar.

Cilj nar. rad. struje, program katere vsebuje priornost narodnostnega načela, v socialnih mejah upravičeno individualno avtonomijo, svobodo prepričanja in znanosti je končna in splošna prevzetje racionalističnega svetovnega nazora od večine naroda. Da se pa približamo temu idealu, moramo dospeti do prehodnega stadija, t. j. mi moramo stremeti za tem, da postane vera privatna zadeva. Ker je pa to nemogoče, dokler se ne doseže ločitev cerkve od države in eo ipso tudi laične šole, moramo biti principialno za to reformo in iskati vplive v političnem, šolskem in kulturnem življenju, s katerimi pospešimo njih realizacijo. Tega ni razumeti tako, kakor da bi tvorili kulturno-bojna načela jedro naše taktike, niti kakor da so ona bistvene točke našega programa, temveč več kot sredstva v dosegu fiksiiranih ciljev. Bodimo si pa v svesti, da ravno tako kakor brezplodne operacije z znanstveno logiko tudi še tako radikalne pravne in formalne reforme ne bodo vedle do cilja, ako ne skušamo rešiti verskega vprašanja skupno z socialnimi, občeekulturnimi in političnimi problemi. Zaman in zapravljen bi bil ves naš trud, ako bi prišli s samo verskimi reformami med slovensko kmečko ljudstvo, kajti verstvo je z vsemi ekonomskimi in občeekulturnimi razmerami v tako ozki razvojno-kavzalni in psihološki zvezi, da ga ne gre izločiti iz njih in hoteti urediti posebej. Naš kmet in mali človek, ki vegetira v mreži zelo tesnih in mnogobrojnih odvisnostij, bo ostal za verske reforme gluhi, dokler ne doseže tem reformam odgovarjajoče neodvisno in višje stališče.

Hočemo li doseči, da bode vera privatna zadeva, moramo dati našemu programu večjo ekstenzivnost, ga dopolniti na ekonomsko in politično plat,

začeti in vstrajati pri najpodrobnejšem in vsestranskem postopnem realizovanju in izpodbijati vsemu napredku škodljivi klerikalizem z vsem taistim posvetnim orožjem, s katerim si je on priboril vodstvo slovenske politike. Dokler ne priborimo narodovega zaupanja in politicis et economicis, ne računajmo na vspehe na versko-kulturnem polju. Ne hrup in šum, ne vznešeni govori, ne pozivi za izstop iz katol. cerkve, niti bojazljivo slepomišenje s zlagano toleranco ne morejo pripravljati poti za splošni preobrat glede svetovnega nazora v narodu in s tem tudi za svobodnejši in hitrejši razmah kulturnih njegovih potenc, pač pa smotrena, postopna vzgoja v verskem, polit. in ekonomskem oziru. Problema se moramo lotiti ex radice.

Iz rečenega je, upam, vsakomur razvidno, da mora biti katoliška konfesija že po svoji psihološki in razvojni logiki našemu programu diametralno nasprotna, da je vsled svojih univerzalnih tendenc narodni probuji škodljiva ter da je realizacija naše zahteve, da bodi vera privatna zadeva, brez pravnih reform sočasno z občno povzdigo kulturnega in ekonomskega nivoja, nemogoča. Mi moramo sicer spoštovati vsako osebno prepričanje in naj je še tako malenkostno in celo smešno, v trenutku pa, ko se javlja ono v družabno ali koristnih ali škodljivih dejanjih, je dano naše stališče v našem programu.

IVAN SAJOVIC:

BISTVO IN POMEN NARODNOSTI S POSEBNIM OZIROM NA SLOVENCE IN NARODNO RADIKALNO STRUJO.

(Ekscerpt referata s IV. shoda narodno radikalnega dijaštva v Ljubljani od 13.—15. sept. 1912.)

„Die Entstehung der Nation, jeder einzelnen Nation, als ein Stück des Kampfes der Menschheit mit der Natur zu begreifen — das ist die grosse Aufgabe.“
Otto Bauer, Marx' Studien 2, pag. 121.
 „In der Geschichte sind angreifende Kräfte allein von wirksamem Vermögen.“
Gervinus Einleit. in die Gesch. des XIX. Jahrh. pag. 163.

Devetnajsto stoletje je odkrilo tudi narodnost. Ne da bi bila narodnost prej nepoznana, ali vpoštevana ni bila. Devetnajsto stoletje jo je odkrilo le kot poleg države mogočno združevalno obliko, kot produkt naravnega razvoja in kot faktor državotvorne sile. In če prizna po drugih ustavah posneti XIX. člen avstr. osnovnega državnega zakona z dne 21. dec. 1867 št. 142 drž. zakonika vsem narodom države analogno pravice kot jih imajo posamezni državljani, ni to nič drugega nego nepobiten dokaz, da je z ustavo na politično površje prihajajoče meščanstvo spoznalo, da je narodnost tako važen političen faktor, da ji je treba v osnovnih

zakonih zajamčiti prost razmah. In to spoznanje se je v dobi zadnjih desetletij znatno razširilo in poglobilo; razširilo, ker se je skazalo, da je le na podlagi narodnosti, na podlagi danih razmer in posebnih pogojev vsakega naroda mogoče kulturno in civilizacijsko napredovanje: kultura in civilizacija človeštva raste s kulturo in civilizacijo posameznih narodov, v tem spoznanju leži dalekosežno priznanje, da je narodnost eminenten kulturni in civilizacijski činitelj; poglobilo, ker je zgodovina zadnjih desetletij ad oculos pokazala, da je narod nraven, država pa samo umeten stvar. Zato mora vsako, ne samo politično ampak tudi kulturno stremenje in gibanje računati s tem npravnim faktorjem, pred vsem tista kulturna stremjenja in gibanja, ki v okvirju in na podlagi določenega naroda zasledujejo določene kulturne; in ker jih zasledujejo v okvirju in na podlagi določenega naroda, so ti cilji narodno kulturni cilji.

In tako kulturno gibanje, ki v okvirju in na podlagi slovenskega naroda zasleduje določene narodno kulturne cilje, je narodno radikalna struja. »Iz naroda (sc. smo izšli) za narod« (sc. delujmo), je njeno geslo, pregnanten izraz njenega programa, predvsem prve njegove točke, glasom katere se dolžnosti, vsestransko radikalno delovati za narodni obstoj in procvit, predvsem na kulturnem in narodno gospodarskem polju, uklanjajo vse druge — narodnostna dolžnost. Narodnostni dolžnosti se uklanjajo vse druge, se pa ne pravi nič drugega, da kjerkoli nastane mej različnimi interesi kak konflikt, se mora vprašati, ali so narodnostni vmes, in ako so, se morajo ceteris paribus narodnim interesom ukloniti vsi drugi. Ako primerjamo programe različnih gibanj mej seboj, najdemo pred vsem eno temeljno skupnost: vsak program je izraz gotovih stremljenj. Stremljenski del programa ima namen zbirati in šolati pripadnike. Vsako resno stremenje pa gre za pozitivnim vspehom, jasnim ciljem, ki je kot končni idealni cilj, rezultat vseh stremljenj, v programu tudi konkretno izražen. Konkretna izrazitev cilja ni samo velikanskega združevalnega pomena, ampak konkretni cilj je v slučaju kake nejasnosti tudi ključ do razrešitve. V socijalnih gibanjih pa je jasnost predpogoj vsakega smotrenega napredka, smotrenost podpogoj dosege končnega cilja.

Jedro prve točke narodno radikalnega programa je, da se narodnostni dolžnosti uklanjajo vse druge. Ako imam to pravilo pred očmi in izvajam iz njega sledeče konsekvence, bodo sicer te konsekvence podstavljale gotova stremjenja, ki pa vsa skupaj, tudi s programno točko vred, neda jo nobenega konkretnega cilja. Ali naj bo to resen, najvišji idealni cilj, da narodni interesi stoje nad vsemi drugimi? To je očitno samo bližnji cilj, podrejen višjemu, torej samo sredstvo, katerega namen pa je zbirati in šolati pripadnike. Narodno radikalni program stoji torej tu še na prvi stopnji programov, je samo izraz gotovih stremljenj, nikakor pa ne jasnega končnega cilja.

Toda programov ne smemo soditi samo po njihovih stremljenih in ciljih, ampak tudi po razmerah, iz katerih so zrasli in za katere delujejo. Njihova

vrednost je torej relativna. Pri določitvi idealnih ciljev in stremljenj, ki se pa hočejo realizirati, ki hočejo pognati trdne korenine v določenih tleh, zamorejo biti merodajna le trezno dognana dejstva. Na podlagi teh se zamore šele izpeljati solidna stavba. Ta dejstva pa nam daje pred vsem veda. Na njeni podlagi določimo, kaj je in kaj najbrže bo ter iz tega in naših principov stvorimo poseben cilj, kateremu damo v programu konkretno obliko, določeno programno točko, Točka: »Narodnostni dolžnosti še uklanjajo vse druge«, se je formulirala pred desetimi leti in tisti naši predniki, ki so jo formulirali, so nam najboljši porok, da je ona produkt tedanjih razmer v gori naznačenem smislu. Toda tudi sama to najbolje svedoči: njen namen je zbirati in šolati delavce, ki bodo znali braniti in ceniti narodne interese. Ako pa hočemo sedaj odgovoriti na vprašanje, ali ta programna točka še odgovarja sedanjim razmeram, moramo pred vsem konstatirati dejstvo, da so ti delavci že zbrani in sodeč po njih delu marsikateri že tudi primerno izšolani. Toda zbirati in šolati bo vedno treba; vprašanje, ali je ta točka že zastarela, ni še aktualno, aktualno pa je vprašanje, ali ni že morda čas da stopimo korak naprej in naredimo dosednji cilj izrecno za sredstvo višjemu, konkretnejšemu cilju. Odgovor nato nam bo dala

1. veda, ki naj nam razjasni bistvo in pomen narodnosti sploh;
 2. faktične razmere, t. j. stanje, predvsem narodno kulturno v slovenskem narodu;
 3. ev. posebne zunanje okoliščine, ki so merodajne za taktiko.
- Ker pa je vsak program pot in cilj v negotovo prihodnost, zato
4. tiste pogoje in okoliščine, ki so v stanu to negotovost zmanjšati, ali pozitivno: okoliščine, ki nam zamorejo naznačiti vsaj smer in ev. cilj prihodnjega razvoja.

Veda o narodnosti — imenujmo jo kratkomalo nacijonologija — še ne eksistira. Različnih samo kot sredstvo k cilju služečih teorij se bomo pa le toliko posluževali, v kolikor vzdrže kritiko vede. Ker nam torej nacijonologija ne da odgovora, zato se bomo zatekli k pomožnim, nadomestnim vedam, ki nam zamorejo dati vsaj kolikor toliko zanesljiv odgovor, kaj je narod, narodnost, njene tvorne sile, njih pomen in smer v prihodnosti, vse to na podlagi preteklosti in sedanjosti; in te vede so: zgodovina in statistika, naša koč naših sosedov; skušali bomo na podlagi tako dobljenih rezultatov dognati, ali zahteva naš razvoj, sedanje naše stanje in sedanji naš položaj, ali najdosedanjo formulacijo našega programa porabimo kot sredstvo za višji, idealnejši in konkretnejši cilj ali pa najta še ostane ista.

(Dalje prihodnjič.)

MASKE IN PROFILI.

XIII.

ALBIN OGRIS:

FEDOR SOLOGUB.

Sologubova »Muza« (sit venia verbo) je hladna in nedostopna in vendar tako tajnostno čarobna obenem, da človek ne more pustiti nobenega njegovega dela nedočitanega. Ne vem, se da li delo drugega sodobnega pisatelja tako težko opredeliti, ko Sologubovo. Realist in fantast, idealist ni črnogledec, revolucionar in budističen kvijetist, on je to vse v eni in tisti noveli, pesni, romanu. V psihologiji se kreta okoli problema ojedinele samozavestnosti, eksperimenta, ki je neizvedljiv, njegova umetniška tehnika je čuden mozaik vseh novih slovstvenih teorij od simbolizma sem, socialno ozadje njegovih proizvodov pa tvorijo nam malopoznana revolucionarna leta zadnjega desetletja in apatična resignacija, ki jim je sledila. Tudi njegov realizem ni realizem Maupassanta, temveč neki izmišljen, idejni realizem, ki se kreta v enostavnih a zato krepkih potezah, liki imaginarni realizem slikarjev-kubistov, hotečih najti pravi realizem intuitivnim, eksperimentalnim potom. Človek bere njegove, virtuosno in krasno pisane stvari že bolj iz radovednosti in radi bizarnega užitka kakor kašnega Dželal-eddin-Rumija in enake orijentalke zanimivosti.

Fedor Sologub je pesnik zla, smrti in Satana in nadaljuje Gogol-Dostojevskij-Čehovo tradicijo, rusko-slovstveno mistiko in pesimizem, le da je pesmistični zvok preglušil pri njem vse druge, da so pesniški intermezzi le bolj slučajen nakit in njegova ironija mrzla, brez humorja. Njegovi ljudje so morbidne sence, fantasti, oni ponižani in razžaljeni, ki živijo bolj v sanjah kot v realnem svetu, ali pa svetu odtujeni intelektualni aristokrati, prezirajoči ves svet in prezirani od vsega sveta. Sovraštvo do puhle vsakdanjosti in uživanje v izmišljenih realnostih si sledi venomer, impresionistična mistika prekine vsak hip realistične dikcije in ensemble je neka čudezna zmes pravljice, liričnega entuziazma in povesti iz predmestnega življenja.

Toda Gogol in Dostojevski sta razlila nad vso turobo svojih »junakov« toplo luč krščanskega usmiljenja. Sologub ne ve o nji ničesar. On ne govori o usodi, ne o okuženem miljeju, ne o slepoti in zlobi ljudi. Vsakdo mora nositi svojo krivdo sam, v njem samem leži izvor njegove nesrečne eksistence. Zato tudi osvobojenje ne more priti od zunaj. Ono je v človeku samem.

Peredonov in Trirodov sta tipa-simbola. Smešni, malenkostni Peredonov, karikatura borniranega filistra, ne more uteči samemu sebi. Njegovo življenje, še na pol v instinktivnih sferah, se giblje v najmračnejši vsakdanjosti, v krutosti, naivnosti, smešnosti. Vara ga, komur se zljubi, celo mesto se mu posmehuje in ga sovraži, dokler ne dojde njegov um tje, kjer se odpirajo meje halucinacij, blaznosti. Konec gimnazijalnega učitelja in državnega svetnika je smešno-tragičen.

Trirodovu je vsa življenska realnost velika mrtvašnica, človeško delo in napredek humbug, maska. V tajinstvenih sobah živi s tihimi, lepimi dečki sanjarsko življenje, uživa krasoto kimernih svetov, in se izogiba prozi običajnih ljudij. Peredonov, čudna šema, vredna Daumierovega peresa in Trirodov, poganški anahoret-Sologub, pa poznata le eno veliko idejo. Uteči iz vsakdanje, krute smešnosti, se osvoboditi. Kajti tudi Peredonov ima svojo idée-fixe, šolsko nadzorništvo, ki mu je alfa in omega vsega njegovega žitja. Življenje je halucinacija, ničeven sen in bolesti polno in se mora zato zanikati, sovražiti. V tem soglašata obe, peredonovščina in trirodovščina. Ti ljudje nimajo smisla za dijonizijsko veselje in moč, njim je narava nekaj slučajnega, kar ne stoji nad malenkostnimi mislimi in nizkim čustvovanjem zanikerne staruhe, življenje jim je mehanično opetovanje. »Cerkveni obredi so bili zanj (Peredonova) le določbe, ki se jih je treba držati, on je mislil, da povspešuje izvrševanje teh predpisov neko notranjo udobnost; človek gre v praznikih v cerkev, moli, — in je pravičen; človek greši, se kesa — in je zopet pravičen. Kako dobro in udobno« . . . (Mjelikij bjes.) Halucinacije o neki zli sili, ki sovraži človeka so pri taki duševni bedi samoumevne in Peredonov vidi za vsakim predmetom malega satana, ki preži nanj, da ga ugonobi. In simbol demona srečamo v vsaki Sologubovi noveli, včasih v komični, včasih v mitološki obliki. »Človek ali diabol ali človek-diabol hodi po glavah umirajočih, v sopeči tolpi ljudij — in meče vanje čudne blasfemije, — in oni plešejo sramotni ples življenja, — majhni demoni, zlodeji, diaboli.« Sologubu je vesoljni svet le ples demonov, nečimerna igra nizkih nagonov in navad. »Običajnost, ona je huda in vsiljiva ter leze in hoče po sili uničiti sladke laži in skrivaj umazati z gnusno nesnago šumnih ulic tvoje prekrasno, krotko, zamišljeno obličje, sanje! — Kdo more zmagati v zemeljskem življenju?« (Navji čary), in Vanja govori v mladostni modrosti: »Čemu tudi živeti. Podlo je živeti tukaj na tej prokleti zemlji. Človek je človeku volk na tej nestidni zemlji.« (Žalo smerti.) Narava je sicer lepa zapeljivka, ali tudi ona je sovražna in človek je ne more uživati ko »z radostjo v telesu in žalostjo v duši«. Mogla bi osrečiti človeka, ali ona skriva svoje tajnosti in nas goljufa do smrti. In tako ne preostane ničesar, ko turobno pričakovanje, nejasne slutnje. Najlepše se godi še otrokom, kajti oni se še niso pregrešili, niso še zvedeli vse resnobe. Sologub je poskusil eksperiment obdelati otroško psihiko v noveli. Posrečilo se mu je mojstersko, ali te povestice so turobne ko malo ketere. Vanja, Kolja, Mitja, Saša i. t. d. vse jih privleče smrt v svoj turobni krog. Molčljivi, mladi halucinanti imajo čudne vizije, govorijo nerazumljive stvari, zgube voljo in nič jih ne more rešiti. »Žalo smerti« je tajnostna, grozopolna knjiga, polna Poe-jove fantastike. Ali ta fantastika se loči od Poe-jove po tem, da ne operira z neverjetnostmi in se giblje v najrealnejšem miljeju. Sereža ljubi le zvezde, hladne zvezde in jih sliši zvoniti, Vanda hrepeni po neki neznani domovini, Mitja misli le na lepo, mrtvo Raječko in jo vidi lepšo, očarujočo, z bisernim kokošnikom in v beli obleki, kako ga vabi za sabo, Helena ne strpi v vsem svojem razkošju, Vanja zapelje občutljivega Koljo, vsi ti mladi gotiki so občutili želo smrti, in ona jim je edino hrepenenje. Gogol-Čehovi

ljudje so napram smrti ravnodušni, da, oni so duševno že davno mrtvi, Sologubovi vizijonarci jo iščejo s popolno zavestjo. Mrzla in rafinirana njegova umetnost le še povišuje morbidno psihologiko, diletantsko igranje s perversnostjo in demonski mitologizem zahaljuje drobne umotvore v neko megleno transcendentalnost. Duševno Sologubovi ljudje nimajo mnogo opravila z vsakdanjo običajnostjo. Oni so sanjarji, ki hrepene nevedoč kam, iščoč poti v Damask — »iz neredne umazanosti razdivjanega življenja k tihemu spojenju ljubezni in smrti«. »Črna, zlobna mamička« je potrebna, da vznikne hrepenenje po »beli dobri mamički«, Ortruda mora biti goljufana, da se spomni davne tihe Elizavete. Intelekt se umakne v vlogo pastorka, čustvovanje si stvari bajke, legende, edini smisel in uteho. Vsakdo ima svoje neizbežne sanje o nezavestnem dobrem, sladkem in od njih je odvisna njegova eksistenca. Ampak to ni pasivna Korolenkova pasivna fantazija, to je vstvarjajoča legenda, čarodejska sila, ki stremlje za enim izhodom, za nebitjem.

»Ta vstvarjajoča sila je genijalnost ponižanih in užaljenih, bogastvo ubogih... vzamem košček življenja, trdega in bednega, in vstvarim iz njega sladkobno legendo, kajti — jaz sem pesnik«. Sologub — moderni Don Kišot vidi povsod Aldonze, ali njegova fantazija jih pretvarja v lepe in sladke Dulcineje. Vsak njegov junak ima svojo Dulcinejo, svojo bajno zemljo ogle, zvezdo Mair, reko Sigej. Da, celo Peredonov ima vzljubljenjo Dulcinejo, mesto šolskega nadzornika. . . .

Beda, ki jo opisujejo Gogol, Dostojevskij, Čehov najde uteho v krščanskem usmiljenju. Sologub pa je pogan, Antikrist, mračna figura, ki podira bajne legende in vrača ljudi v življensko bedo. Antikrist je socijalnost, napredek, inteligenca, Antikrist je solnce, ki gleda neprestano na človeško malenkost, le v noči je mogoče istinito življenje. V noči, v čarodejnem krogu je pesnik vsemogočen gospodar. On išče nalašč turobnost, žalostno resignacijo, se izogiba veselih potov. V teh urah zapusti običajni svet, krene v Maeterlinckove sinje vrtove, stkane iz more, težkih sanj, nejasnih čustev. Venomer se menjajoči kontrast med legendo in realnostjo, med katerimi je težko najti določljive meje tako spretno gre Sologubov slog čez vse težkoče, podaja njegovim pesnim in novelam neko očarujočo prelest, da človek prav nič ne pogreša dramatične napetosti. Sologubova poezija je sicer, kakor omenjeno, hladna in nedostopna, neka zla mistika veje iz nje, ali ta amalgamična sestavina iz groze, greha, blaženosti in mistike je skrajno privlačljiva.

Širši publiki je Sologub malo interesanten. Boljše liberalne ruske revije zbijajo šale, ne vedoč, v katero rubriko postaviti čudaka, moderni listi (Bjesy, Zolotoe Runo, Sjevernyj Vjestnik, Pereval i. t. d.) ga komentirajo vsak po svoje in drugače. Nekteri so skušali sestaviti iz njegovih del posebni svetovni nazor, a se jim je korenito ponesrečilo. Tako je ostal Sologub dozda nerazrešljiva literarna uganka in njegovo delo kompliciran literarni umotvor, ki so mu kumovalele krvave revolucije, intelektualni prevrat, resignacija in topa udanost premaganih ljudi.

Sologubove zbrane spise je izdalo založništvo »Skorpion« v Moskvi.

(»Navji čary« in nekaj novel je izšlo tudi v Almanahu »Šipovnik«). V nemščino je preveden »Der kleine Dämon« in »Schatten«, v češčino pa »Žalo smrti« (Osten smrti), »Malý ďábel« in nekaj novel.

HUGH S. ELLIOT:

O MODERNEM VITALIZMU.^{*)}

Tvarina pričujočega članka leži na meji med znanostjo in metafiziko. Splošno je znano, da je tekom preteklih stoletij raslo obzorje mehanične interpretacije, medtem ko se je ono spiritualne razlage vedno bolj krčilo. Kljub temu pa duhovi še vedno niso izumrli, čeprav je padlo njih število in moč. Naravoslovni zakon je prodrl v njih najvišja svetišča, ali jih ni izgnal popolnoma. Pokazati hočem sedanje stanje problema in do-gnati, bodo li mogli duhovi obraniti svoje posestno stanje proti grozečim valovom materializma. Bodimo si na jasnem glede definicij. Metafizika nam nudi mnoge si nasprotujoče teorije: — teologično, ki zatrjuje eksistenco boga in bogov; animistično, ki govori o obstoju duš; spiritualistično, ki zagovarja realnost duhov ali univerzalnega duha; idealistično, ki povdarja fundamentalno realnost duha samega; materialistično, ki dokazuje prvenstvo materije in neštnevilne variacije teh tipov. Več tisoč let so delali metafiziki na teh problemih brez vidnega uspeha. Iz tega bi mogli sklepati, da so nerešljivi vsaj z dosedanjimi metodami. Znanstveniki so se običajno malo zmenili in zavzeli agnostično stališče.

Ali še druga stran metafizičnih problemov je, napram kateri znanstveniki niso ostali ravnodušni. Dokler se omeji metafizik na svoje trditve o obstoji, gotovih bistev, kakor duše n. pr., znanstvenik nima povoda, se prepirati ž njim. Kakor hitro pa pade trditev, da to bitje nekaj dela, ni več govora o miru. Kajti v mnogih slučajih vidi znanstvenik, da se dogajajo stvari, ki se pripisujejo vplivu duhov, v resnici popolnoma drugače; v kratkem, našel je na podlagi neštnevilnih opazovanj brez izjeme generalizacijo, da ima vsaki fizični dogodek svoj vzrok, t. j. da izhaja iz nekega prejšnjega fizičnega dogodka taistega značaja. On je proučil pogoje, pod katerimi povzroči en dogodek drugega in je te pogoje določil. Iz značaja njihove nespremenljive zanesljivosti, ki se je vedno obnesla, se imenujejo zakoni — mehanični, fizični,

*) Problem vitalizma stoji dandanes zopet v ospredju ne le v naravoslovnih disciplinah, njegove idejne tendence in njegova terminologija prehajajo tudi že v druge znanosti, kakor politiko, sociologijo, filozofijo i. t. d. Ker se slovenska publicistika dozda s tem vprašanjem še ni pečala, podajamo v poslednjih letošnjih številkah izvrstno razpravo angleškega učenjaka, natisnjeno v oktoberski številki »Bedrok«a. Ne trdimo, da podaja avtor rešitev tega silno težkega vprašanja, članek podaja le eno izmed neštnevilnih, nasprotujočih si mnenj, ali on je, kar se tiče stvarne informacije, jeden najboljših. Na koncu razprave bo dodalo uredništvo nekaj bibliografije za cenjene čitatelje, ki bi jih študij vitalizma zanimal.

kemični zakoni. Sklepa se, da niso odvisni od mehaničnih vzrokov samo vsi vitalni in enaki pojavi — da je vsak dogodek, naj si bo žo vitalni ali ne, odvisen od takih vzrokov.

To je t. zv. mehanistična teorija.

Njena nasprotnica, ki trdi, da vpliva »vitalna moč« na mehanične sile, se imenuje vitalistična teorija. Ako vitalizem res obstoja, bi pomenjal izjemo v kavalnem zakonu in odkril polje, na katerem ne odločujeta več mehanika in fizika.

Problem mehanizma oz. vitalizma se da brezdvomno in se bo rešil teoretično, ako, kakor se mi dozdeva, še ni rešen. Nikdo ne more dokazati, da duša ne obstoja, ako ni materialna, kajti v tem slučaju je ona že po svoji definiciji nad vsemi sredstvi našega raziskovanja. Ako se pa zatrjuje, da učinkuje duša z neko »vitalno silo«, t. j. da je instrumentalna in vpliva na materijo, potem imamo možnost, da to dokažemo ali zavrremo. Kajti »vitalna sila« je iluzorna enkrat za vselej, ako se dokaže, da je bilo gibanje materialnih snovij, ki se ji pripisuje, povzročeno v resnici mehanično. Na drugi strani pa bi stala »vitalna sila« na trdnem, če bi se slučajno pojavilo gibanje materije v odnošajih, ki izključujejo popolnoma možnost mehaničnih vplivov.

Mehanistično-vitalistični problem je potem rešljiv in ta rešitev nam bo, kar hočem dokazati pozneje, pokazala pravo pot glede zgoraj omenjenih osnovnih metafizičnih problemov.

V mojem delu »Modern Science and the Illusions of Professor Bergson« sem skušal pokazati, da pohajajo filozofski paradoksi večinoma iz nesigurne porabe besede, katerim v resnici ne odgovarjajo nobeni pojmi ali ideje. Zato hočem poskusiti, predstaviti besedi »vitalna sila« v ideje in pogledati v katerem obsegu da zaznamujejo pravi pojem. V tem se nanašam posebno na Dr. William McDougallovo »Body and Mind«, kajti to delo nudi najizdatnejši zagovor animizma, kar se jih je obelodanilo. Dr. McDougall ponavlja na zanimiv in globokoumen način mnoge argumente proti mehanizmu in ako se posreči dokazati, da njegovo trditve nimajo vrednosti, je vitalizem odklonjen za vselej.

Mehanistična teorija sloni velikim delom na zakonu ohranjenja energije. Energija se kakor materija ne da vstvariti niti uničiti; da se le spremeniti iz oblike v obliko. Sodi se, da obstoji vesoljni svet v zaokroženem sistemu snovi in energije in dogodka pa v »izmenjavi snovi in gibanja«. Že davno je povdarjal Huxley, da so t. zv. »vitalni« pojavi le normalni slučajji izmenjave snovi in gibanja, ki pohajajo od taistih mehaničnih vzrokov neorganične snovi. Od Huxley-jevih časov se je definitivno dokazalo, da ni novega izvora energije v organizmu, ki bi se pripisovala vitalni mehanični sili.^{*)} Dr. McDougall sam pripoznava, da je svota energije človeškega telesa v obliki dela, toplote, kemičnih produktov i. t. d. skoraj popolnoma enaka svoti energije použite hrane in kisika, kajti razloček med merjenimi količinami je tako malenkosten, da gre na rovaš zmote najnatančnejšega poizkusa. To bi čisto opravičilo Huxley-jevo stališče, predno se nam ne posreči tak popolen poizkus. Toda neo-vitalisti so iznašli nov

^{*)} Rubner: Die Gesetze des Energieverbrauchs bei der Ernährung, 1902.

argument, da omilijo to težkočo. Oni namreč trdijo, da se da spremeniti smer gibanja, čeprav se ne vstvari nova mocionalna energija in se ne pojavi mehanično delovanje. Dr. McDougal opomni pravilno da »Zmeni moč ali sunek ob gibajoče se telo smer« ne da bi se konsumirala ali vstvarila kakšna energija. Iz tega sklepa, da se vjema možnost vitalne sile popolnoma z zakonom ohranitve.

Jaz mislim, da so prišli vitalisti s tem argumentom iz dežja pod kap. Kajti s prilagoditvijo njihove hipoteze o ohranitvi energije so se sporekli z enako važnim zakonom ohranitve materije. Mehanisti smatrajo svet za določeno količino materije, ki ima energijo in se porazdeljuje. V vsakem trenutku leži v tej razvijajoči se materiji sistem »sil«, ki kontrolirajo značaj nadaljne porazdelitve. Sila se imenuje vsaki vpliv, vsled katerega skuša kterikoli del materije spremeniti gibalno smer kakšnega drugega dela. Ako poznamo natančno porazdelbo materije in njene energije, poznamo tudi »sile« in njih delovanje. To pomeni, da je obstoj mehaničnih »sil« odvisen samo od poslednje razdelitve materije in energije i če bi mogli to razdelitev za en trenotek natančno določiti, bi poznali tudi »sile«, ki pridejo za trenutek vpoštev. Pojav kakšne nove sile, ki ni v dani razdelitvi, bi pomenjal pojav nove snovi ali nove energije ali uničenje stare snovi ali energije. Ako se naj torej nauk o »vitalni sili« sklada z ohranitvijo energije, je to le mogoče ako opustimo ohranitev snovi. Predstavimo si to konkretno.

Predpolagati moramo, da bi se dal cerebralni proces, ako bi ga reducirali do poslednje kemične analize, razložiti kakor vsi drugi kemični procesi kot gibanje atomov. Se da li vsa snov reducirati na atome in vsa energija na gibajočo se snov, moremo smatrati gibajoči se atom kot prvino vseh fizičnih pojavov. Smer njegovega gibanja je odvisna od vpliva sosednih atomov, ako sprejmemo prvi Newtonov zakon, da se namreč smer njegovega gibanja da spremeniti le potom »tuje zunanje sile«. Vitalisti pa govore še obenem o nekem novem vplivu, ki da s sosednimi atomi vred rezultanto gibalnih smerij, ki je seveda drugačna, kakor ona, ki jo določajo naravne sile same. Ampak sila je, kakor sem že opomnil, le ime za določitev medsebojnega vpliva, ki ga izvršujejo atomi drug na drugega. Predpolagati novo silo se pravi, toraj predpolagati novo snov, da, ena izmed običajnejših definicij snovi je to kar vpliva a nakar se vpliva s silo.« (To je definicija Lorda Kelvina in prof. Tait-a v njihovem »Treatise on Natural Philosophy.) Sicer je pa trditev o novi sili popolnoma brezsmiselna, dokler ne vsebuje te nove snovi. Kajti kakšna dejstva navajajo neovitalisti? Oni zatrjujejo, da more gibajoč se atom spremeniti svojo gibalno smer brez materialnega vzroka. S kakšno pravico se smejo posluževati besede »sila«, da opišejo to gibalno spremembo? Vse njih zahteve gredo le za tem, da se spremeni smer gibanja. Ako pravijo, da je »vitalna sila« operativni činitelj, ne pridobe ničesar za razlago spremembe smeri razun ako predpolagajo, da je »vitalna« sila materialnega izvora. Rabiti besedo »sila« je čisto neopravičljivo. To poveča jasnost le na videz, ko se nalašč noče pretresovati pojem in pomen besede »sila«. To je verbalna razlaga, nobena razlaga namreč. Ako se dokaže sprememba atomeve gibalne

smeri, je to najnovejša novost in izjema v Newtonovem zakonu. Ta slučaj je za las enak onemu, ko bi topova krogla, ki leti ravnosmerno v prostoru, nakrat brez vsake materialne sile ali vzroka spremenila smer pravokotno. Mi bi z neovitalisti pripisovali spremembo kakšni »nebeški sili« ali bi jo pa imenovali »čudež«. Mogli bi reči, da je to storil Bog ali njen angel varuh, mogli bi reči karkoli, ampak vse kar vemo, je, da se je spremenila smer in da v tem naša mehanika ni kompetentna. Zato bi odgovoril Dr. Mc. Dougallu sledeče: ako vsebujejo cerebralni procesi kaj več ko mehanično vzajemno vplivanje, morate sprejeti eno izmed dveh: ali da spremenijo atomi brez zunanjega vzroka svojo hitrost, s čimer zanikate zakon ohranitve energije, ali da spremenijo smer gibanja in v tem slučaju zavržete Newtonove zakone in zakon o ohranitvi snovi. (Konec prihodnjič.)

BALKANSKI KONFLIKT.

Po izjavah odličnega diplomata v »Revue de deux Mondes« 15. nov.

Turki so storili veliko napako, ko podvrženih balkanskih narodov niso znali asimilirati in jim vsiliti svoj jezik in svojo vero. Tako so se mogli balkanski narodi, ko je zavel iz Francije duh nacijonalizma, organizirati v okvirju verske, narodnostne in socijalne skupnosti. Črnagora ni zgubila nikoli popolnoma svoje samostojnosti. Srbi so proglasili svojo avtonomijo l. 1804, Grki l. 1821 in trpljenje balkanske raje je vedlo do osvobodilne vojne l. 1877 in miru v San Stefanu. Diplomati pa so na berlinskem kongresu oropali balkanske Slované za svobodo, podarili Turčiji večji del privojevanega ozemlja in obljubili »reforme«. »Dogovori Evrope so pravica« je rekel Aleksander I. l. 1815, l. 1877. pa se je obrnila ta formula proti Aleksandru II. in mu vzela s krvjo in žrtvami zasluženno pravico. Zgodovina je obsodila delo Bismarcka, Beaconsfielda in Andrassy-ja. Ako bi bilo ostalo pri sanstefanski pogodbi, bi bilo prihranjeno balkanskim Slovanom 30 let trpljenja, nekulture in sedanje krvave vojne. Bilo je pričakovati, da artifičijelno delo v Berlinu ne bo moglo živeti dolgo. Politična modrost je kratka, ako je ne navdušuje višji ideal. Komaj so se posušili podpisi na pogodbi, so že bile umetelne klavzule brez dejanskega pomena. Slovanski turški podaniki so videli napredek v osvobojenih državah, njih hereditarna mržnja do tatarskih tujcev je rasla in takoj so se zbrale vstaške trupe po gorah. Iz Carigrada pa je deževalo obljub o reformah leto za letom. G. Šapov je zbral vse te neizvedene obljubljenе reforme in glej, one polnijo zelo debel kodeks.

Začetek »turške reformne politike« je iskati v l. 1673, ko je privolil sultan v takozvane »kapitulacije« t. j. garancije v prilog krščanskim podanikom za Rusijo, Avstrijo in Francijo. Pod vplivom evropskih »liberalnih« idej in angleških nasvetov, bi bila postala Turška za časa Abd-ul-Medžida kmalu kulturna država. Ampak Tanzimatove, od hattī-šerifa gul-haneškega naznanjene radikalne reforme so ostale na papirju (3. nov. 1839). In ni moglo biti drugače.

Otomanska država, ki sloni na militarni nadvladi enega plemena in ene vere, ni mogla sprejeti zapadnih načel, ako si ni hotela sama izpodkopati tal... Zato so bile in so morale biti vse »reforme« le pesek v oči, slepilo in laži, sicer bi bilo po kalifu in njegovi moči. Zato je morala biti ravno tako ničevna tudi Abdul Hamidova proklamacija ustave l. 1876. Tradicije in naravne navade so bile silnejše, ko vsa lepa volja, ali one se pospešile tudi današnjo dekadenco. Kismet ni prazna beseda. Država se ne da reformirati v absolutnem nasprotju z načeli, ki so jo vstvarili in od katerih živi. Teoretično koran sicer ne vsebuje ničesar, kar bi bilo zoper moderno državo, ali praktično je pokazala dolga izkušnja, da je zelo težko prilagoditi turško mentalnost zapadnjeevropski civilizaciji. Dekretirati svobodo je premalo, treba je njenega duha.

Takoj po krimski vojni se je izkazalo, da so bili Tanzimatovi zakoni brez veljave. Po prigovoru velesil je proglasil sultan 18. febr. 1856 nov hatt-i-humajun o državnoobčanski svobodi in ravnopravnosti. Toda tudi ta ferman je ostal mrtva črka, le velesile so verjele kakor kaže čl. 9. pariške pogodbe: N. V. sultan proglašujoč v svoji neprestani skrbi za blagor svojih podanikov ferman, ki zboljšuje njih usodo brez razlike vere in plemena ter potrjuje njegove velikodušne namene napram krščanskim narodom, in hoteč znova dokazati svoja tozadevna čuvstva, je sklenil sporočiti omenjeni ferman, ki izvira spontano iz njegove suverenske volje, dogovorjenim državam. Lete države priznavajo visoko ceno tega sporočila. Razume se, da ono ne more nuditi omenjenim državam v nobenem slučaju pravice, se vmešavati naj si bo že kolektivno ali posamezno v razmerje N. V. sultana do njegovih podanikov, niti v notranjo upravo njegove države.

Takšen je duh pariške pogodbe. Evropa se je bala Rusije in nove unkiarskeleske pogodbe in je verjela Turkom. To je politika »desinteressement«, non-intervencije, kakor pravi že diplomatski žargon.

Rezultat je bil, da je l. 1860. predlagal Gorčakov mednarodno anketo glede krščanskih narodov v Turčiji. Beust je uprizoril nato l. 1867 ono »consultation de medecins«, v kateri je zahtevala Francija za kristjane dostop do državnih služb. Sultan je zopet obljubil reforme, ali izvedel ni nobene. Pač pa je poostril politiko asimilacije in koncentracije, ki se je uveljavljala vedno bolj od leta 1839. in kristjani so prišli iz dežja pod kap. Nasprotno pa so evropske enquete, konzultacije, note, dogovori i. t. d. pokazale kristjanom njih brezpravnost v jasni luči in jih moralno vzpodbujale k vstaškemu gibanju. 11. marca 1870. pa je presenetil sultan Evropo s fermanom, ki dovoljuje Bolgarom eksarhat. Sultan je hotel napraviti cerkveni razkol po načelu divide et impera, ali to pot se je pošteno opekel, kajti okoli tega eksarhata se je konstituiral bulgarski narod. Ko so l. 1875 nastali v Hercegovini nemiri, je sultan zopet obljubil reforme. Ko se pa to ni obneslo, in se je na 23. december 1876. sklicala mednarodna konferenca v Carigradu, je dal sultan po Midhatpaši izdelati konstitucijo — prav taisto, katero so privlekli l. 1908 Mladoturki na dan — in jo proglasil še taisti dan. Parada je bila sijajna. »Dam kristjanom več, kakor zahtevate«, je rekel sultan osuplim delegatom, kaj si želite več? Ampak tedaj je bil v Carigradu tudi »oče intrig«, zvit lisjak, general Ignatijev in je

napravil sultanu contre-coup, češ, »ako ne dovoliš več ko to, kar vsebuje ustava, čemu si pa klical konferenco v Carigrad?« Rusija se jo pogodila z Avstrijo v Reichstadtu in nato so se pomaknile ruske armade proti Carigradu. Na berlinskem kongresu je manevrirala Turčija s starimi intrigami. Ponudila je vsakomur nekaj in zopet obljubila reforme. Abd-ul-Hamid sestavi in izda 23. srpana 1880 zakon o vilajetih — prav taisti, ki ga je poiskal 7. oktobra tekočega leta Muktar-paša v arhivih in ga ponudil kot nadomestilo za avtonomijo Macedonije. L. 1894 izbruhnejo nemiri v Armeniji in zopet obljubi sultan reforme za vse krščanske podanike. Garancij Evropa ni zahtevala nikoli in to je bila njena hiba. Avstrija in Rusija sta sklenili l. 1897. glede Balkana politiko »abstencije«. To je bilo tedaj, ko je lovila ruska politika v Aziji projekte, ki so jo vedli do Mukdena in Cušime in tedaj so je rodilo skrofulozno dete, »status quo« imenovano. Ampak od l. 1902 so postajale macedonske vstaje vedno krvavejše in velesile so morale iskati novega izhoda. Intervencije v Belemgradu, Sofiji in v Atenah, naj se ondotne vlade pridružijo »abstenciji«, so bile brezuspešne. Velesile se obrnejo do sultana, Abd-ul-Hamid obljubi reforme in imenuje povrh še »generalnega inspektorja za tri macedonske vilajete«. Velesile se s tem niso zadovoljile in sultan je moral dovoliti dva »civilna agenta« enega ruskega in enega avstrijskega in jima doda še Hilmi-pašo. Evropa je bila sedaj reprezentirana v Macedoniji od dveh parov očí, ampak te očí so smele videti le to, kar so jim pokazali Turki. Tem dvem parom očí so poslale pozneje še druge države kolege, tako da so bili naposled 4 finančni svetniki in 36 častnikov, ki naj bi reorganizirali turško žandarmerijo. Ampak ta aparat ne deluje, ker se funkcionarji ne morejo zediniti in reforme so ostalo zopet na papirju. Zato predlagata l. 1907 Anglija in Rusija justično reformo za Macedonijo. Nikolaj II. in Edvard VII. se dogovorita v Revalu glede macedonskega ozemlja. Avtonomija Macedonije je skoraj zagarantirana.

Pa projekt je prekrizala mladoturška revolucija 23. julija 1908. Na Mladoturčijo so deževale evropske simpatije in — kredit. Bolgarske, srbske, grške vstaške čete so se objemale, odlagale oržje in hotele zahvaljevati se Mohamedu V. Ustava, svoboda, ravnopravnost, te besede so opijanile v sužnosti otrpnele duhove. Ampak mladoturško gibanje ni bilo toliko liberalno, kakor nacionalni in protitujinski pokret. Septemberske volitve l. 1908 so to pokazale. Krščanskih poslancev je bilo bore malo. Ves program kluba »Edinost i Napredek« so bile gole fraze. Ta pokret je bila le renesanca centralizma. Sedaj je bil najugodnejši čas za reforme; ali evropski agenti so bili poklicani domov, Mladoturki pa so bili sicer veliki ideologi in frazerji, ne pa praktični politiki. Njih avtoritarni temperament je preglušil preračunljiv razum. Eskamotirali so kristjane iz državnih služb, jih uvrščali v armado, razoboroževali prebivalstvo in soldateska je divjala besnejše ko za Abd-ul Hamidovih časov. Bolgarski in srbski vstaši poiščejo zopet skrito orožje in klanje se prične znova. Turki naseljujejo v Macedoniji Osmane, bosenske mohadžire. Dr. Nazim-bey in solunski komitet hoče iztrebiti vse, kar je slovanskega. Takim potom so izvršili mladoturški jakobinci problem, katerega rešitev se je kazala še le v daleki

bodočnosti. Zedinili so Bulgare, Srbe in Grke. Njih medsebojna sovraštva so se modificirala in združila v smrtno sovraštvo proti skupnemu nasprotniku.

Mürzusteška konvencija, ki je določila teoretično vsaki narodnosti svoj teritorij, je sejala (in menda brez avstrijskega namena) spor, v mladoturških konferencah pa se je rodila balkanska edinost. Okrutnost Torgut-paše je odprla oči Malisorom in jih gnala Črnogorcem v naročje. Mladoturški komite pa je zoževal vedno bolj svoje politično obzorje, kratkovidna naivnost prostozidarskih lož je jecljala oblizane tirade. Tedaj se je zazdela Italijanom, da bi ne bilo napačno, ako vzamejo Tripolitanijsko in so je vzeli. Pozitivistični pedantizem mladoturških prvakov je dopolnil demoralizacijo otomanske družbe bolj ko trideset Abd-ul-Hamidovih let.

Družba, ki se hoče vzdržati, mora imeti kakšen ideal za življenje, prepiranje, ideal pa, ki so ga pokazali Mladoturki svojim rojakom, ni odgovarjal njih mentaliteti in njihovih tradicijam. V bistvu je bila to le sprememba imen. Mesto Abd-ul-Hamidovega absolutizma je zavzel absolutizem mladoturškega komiteja in italijanska vojna je pokazala vso gnulobo, ki se je skrivala za zvanečimi etiketami. Stari Abd-ul-Hamidovi služabniki, Kiamil, Muktar, Said, Hilmi i. t. d. so sicer zkušali rešiti, a je bilo prepozno. Balkanski Slovani so videli, da je mera dopolnjena. Atentati v Kočani in Štipu, preganjanje Srbov v kosovskem vilajetu, Albancem podeljene koncesije vse je kričalo po samopomoči; italijanska vojna je nudila balkanskim državam ugodno priliko in sklenile so, je ne zamuditi. Zahtevale se od Porte macedonsko avtonomijo.

Zaslepljeni Turki so obljubili zopet »reforme«. Berchtold se je izkazal z megleno formulo decentralizacije, z izvrstno diplomatsko šolsko nalogo zverženih dvoumnosti, ki naj bi zasigurala Avstriji na Balkanu dalekosežne privilegije. Ampak on je prevzel s službo obenem tudi Ährentalovo kratkovidnost in neinformiranost. Kabineti so zapazili takoj, kaj se skriva za nedolžnim projektom in so ga hladno odklonili pod pretvezo, da jim ni razumljiv. Poincaré je priporočal skupno izvršitev reform in je pridigal gluhim ušesom. »Visoka Porta« je bila mnenja, da Macedonija velesile prav nič nima brigati in je dala poiskati med staro šaro zakon o vilajetih iz l. 1880. Na to provokacijo so odgovorile balkanske države z mobilizacijo in poslane v Carigrad minimalni program svojih zahtev, ki vsebuje avtonomijo Macedonije. Seveda so Turki takoj videli, da je to začetek konca. Kajti Srbija, Bolgarska, Rumelija so dobile najprej avtonomijo in so se nato odcepile popolnoma od države: zato sultan logično tega ni mogel dovoliti in tako je postala vojna neizogibna.

Kako se je stvorila balkanska zveza, je dozdej kljub vsem žurnalističnim odkritjem uganka. Da sta sodelovala Gešov in Danev, je skoraj gotovo. Vizite med Beligradom in Sofijo l. 1909 in 1910 so bile namenjene morda predpogovorom. L. 1909 sta obiskala srbski in bolgarski kralj črnogorskega kneza, pred meseci pa je obiskoval Venizelos z angleškim žurnalistom Boursierom Sofijo. V Carigradu so se vršili dogovori izmed patrijarhatom in eksarhatom. Kakšna je zvezna pogodba? Tega ne ve nikdo razven kompaktantov. Nekaj ve morda tudi g. Čarikov. Sicer pa velja tudi tukaj: Is fecit

cui prodest. Italija je akcijo na skrivnem podpirala, ko so pa potegnili balkanski Slovani zanjo kostanje iz žrjavice, se je lepo izmuznila iz afere.

Ampak diplomatski dogovor bi bil ostal mrtva črka, ako bi mu ne bili dali življenja narodi sami. Leti pa so težko čakali priliko, da izkusijo svoje drage armade, opojen entuzijazem je zavel po deželi in ako bi se bili hoteli kralji zoperstaviti občni želji, bi bili ob prestol. Železna disciplina, kakor je svet še ni videl, je strla velesilo kakor papirnato bajto. Nesmiselne so govorice o vseh mogočih eventualitetah, ki so donesle srečo bolgarskemu in srb-skemu orožju. Balkanski narodi imajo neupogljivo voljo do zmage, ki je ne more dekretirati noben general. Obenem pa kaže balkanska vojna, kako da so smešne pacifistične fantazije in kako so nepodprte socialno-demokratske trditve, da šuntajo vladarji k vojni, intrigirajo in so odgovorni za potoke prelite krvi. Balkanski narodi so hoteli vojno in ljudska volja bi bila pometla s prestoli kakor s Turki, ako bi se vladarji ne bili udali.

SLOVENSKO DIJAŠTVO.

IV. narodno radikalni shod. Za dan 13. in 14. septembra t. l. smo vabili tovariše v Ljubljano, da se udeleže prireditve naših dnevvov, da vidijo, če stremlje struja še z isto silo za spolnitvijo svojih vzorev in ciljev kot takrat, ko je na mah prodrla pri dijaštvu in v javnosti izpeljala toliko lepih in koristnih stvari. Vsa vprašanja, ki so včasih povzročala deloma tudi ostre debate so prišla na tem shodu na dnevni red.

Shod je otvoril tov. Mačkovšek, ki je pozdravil vse navzoče nakar se je izvolil za predsednika tov. Ivan Zorman, predsednik eksekutive, za podpredsednike tov.: Lavo Čermelj (»Slovenija«), De Gleria Stanko (»Tabor«) in Saša Železnikar (»Adrija«); za zapisnikarja tov. Peric Fran in Trtnik Albert. Shoda se je udeležilo mnogo starejšin, ter univ. docenta dr. Rostohar Mihajlo in dr. Vošnjak Bogumil.

Prvi je predaval tovariš Čermelj: O vseučiliškem vprašanju.

Prečesto pozabljamo na svojo vseučiliško zadevo in tako se more zgoditi, da nas obnovno presenetijo vesti o novem uspehu drugih narodov za uresničenje njihovih vseučiliških zahtev, kot se je to zadnjič zgodilo. Goriški list »Eco del Litorale« je prinesel namreč vest, da pride laška pravna fakulta na visoko šolo Revoltella v Trst. In mi smo bili povsem nepripravljeni. Kaže to, da ne znamo vzdržavati junktima z rešitvijo laškega vseučiliškega vprašanja, da nismo dovolj čuječi. A tudi pripravljeni nismo dovolj, kar kaže, da ne vemo pravzaprav kam naj postavimo vseučilišče ali v Ljubljano ali v Trst. In tu se je tudi nam treba že enkrat definitivno odločiti. Priklopiti se pa moramo tu svojim starešinam, ki so se v Postojni izrekli za Trst in slediti moramo izvajanjem g. Knafliča, ki je jasno dokazal, da mora slovenski narod

zahtevati univerzo samo v Trst, če hoče imeti od nje tisti dobiček, ki ga pričakuje. Referent navaja nato obširno vse argumente za Trst in ovrže vse navidezne dokaze, ki govorijo proti Trstu. Vsem tovarišem pa priporočamo, da si preberejo Knafličevo brošuro: Vseučilišče v Trst, kjer bodo našli odgovor na vsak morebiten dvom in ki jim bo ravno tako dokazala upravičenost klica: Vseučilišče v Trst, kot je to dokazal tov. Čermelj na našem shodu. Nadalje je obravnaval referent vprašanje, kako naj bo naše vseučilišče. In tu je bil njegov klic čisto umesten. Ustanove se naj na vseučilišču primerne stolice, ki se bodo predvsem pečale s trgovskimi in gospodarskimi vedami. Vseučilišče naj bi tu združevalo visoko trgovsko šolo. — Če pa že govorimo za Trst, potem se moramo tu spominjati škandaloznih razmer na šolskem polju v slovenskem ozemlju. Skrajni čas je že, da ustanovi vlada prepotrebne slovenske strokovne in druge šole, ki pa niso kompenzacija laškemu vseučilišču. Vlada je pa tudi dolžna, da skrbi za slovenske docente in ne samo za druge. Docenti se naj habilitirajo predvsem na praški in zagrebški univerzi, dijaštvo pa se koncentriraj v Pragi.

Provizorij v Pragi ostane naša nezmanjšana zahteva kljub temu, da smo za reciprociteto zagrebskega vseučilišča za vse avstrijske dežele.

V debati, ki je bila zelo živahna, se je obravnavalo v smislu referata in doslegla se je popolna soglasnost.

Sledila je debata o gmotnem stanju slovenskega dijaštva in je debata dokazala, da bo treba tej točki v bodoče posvečati več pozornosti, ker se že kažejo znaki, da hočejo nekateri okupirati društva, drugi pa podporna društva prosijo nemoteno za podpore, kljub temu, da ne delujejo za društva, temveč le za strankarske organizacije, od katerih prejema tudi znatne podpore, ne da bi jih naznanili odborom podpornih društev.

Popoldne je predaval tov. Ivan Sajovic: O bistvu in pomenu narodnosti.

Predavatelj se je predvsem oziral na I. točko narodno radikalnega programa: Narodna dolžnost je prva dolžnost, ki se ji klanjajo vse druge. Nato je definiral pojem narodnosti in pokazal kaj zahteva tako pojmovanje narodnosti: zopet se mora dvigniti stara naša zahteva — Združena Slovenija. Le v tem geslu je naša rešitev in zato moramo brez pomislekov iti dosledno za tem ciljem. Danes, ko smo še nepolitična struja proučujemo samo to vprašanje a to s tako silo, da dokažemo vsem, da leži samo v tem geslu naša rešitev in da se bo pokazal tudi v političnem življenju vpliv tega gesla.

Debata je bila živahna in se je obravnavala v njej ne samo Združena Slovenija temveč tudi druge formacije, kot trializem, federalizem in drugo. Predavanje izide v »Omladini«.

Predavanje tov. Albina Ogrisa o temi: Narodni radikalizem in verstvo je sledilo drugi dan. Predavanje priobčujemo v celoti.

Popoldne so se sprejele po stvarni debati resolucije, ki jasno podajajo vse misli, ki jih je podal shod. Sledilo je predavanje tov. Ivana Zormanar:

O organizaciji in drugih internih strujinih zadevah, ki naj jih tovariši pre-motre v svojih akademičnih društvih.

Predlagane in sprejete resolucije se glase:

Narodno-radikalno dijaštvo, zbrano na IV. svojem shodu v Ljubljani, iz-javlja:

I. k narodnostnemu vprašanju:

Z ozirom na naše narodnostno načelo in tozadevne resolucije z naših sho-dov, pozivljamo slovensko dijaštvo, da se prične temeljitejšo baviti z vpra-šanji, ki izvirajo iz cilja »Združena Slovenija«.

II. K vseučiliškemu vprašanju:

1. Akademiki, zbrani na IV. narodno-radikalnem shodu v Ljubljani zahte-vajo ustanovitev slovenskega vseučilišča s sedežem v Trstu, ki bo vstrezalo potrebam obeh slovanskih narodov na jugu. Z ozirom na gospodarski in mer-kantilni značaj Trsta bi bila naloga takega zavoda, gojiti posebno v okviru državnoslovne in pravne fakultete tudi gospodarsko praktične, pomorske in trgovinske discipline. Ustanovitev slovenske in laške fakultete veže junktim, tako sicer, da se brez istočasne ustanovitve slovenske ne sme otvoriti itali-janska pravna fakulteta.

2. Izreka se za popolno reciprociteto zagrebškega vseučilišča za vse de-že avstro-ogrske monarhije.

3. Pozivlja se vlada, da odpravi gorostasne razmere na šolskem polju po slovenskih deželah in zlasti v Trstu in da ustanovi nemudoma prepotrebne slovenske ljudske, strokovne in srednje šole.

4. Pozivlja vlado, da pospešuje z gmotnimi sredstvi habilitacije sloven-skih docentov na kateremkoli vseučilišču avstro-ogrske monarhije za bodoče slovensko vseučilišče.

5. Pozivlja politično društvo »Edinost« kot poklicano politično organi-zacijo tržaških Slovencev, da ustvari akcijski odbor, ki naj se ustavno ba-vi z našim vseučiliškim vprašanjem in vodi priprave, kar se tiče bodočih učiteljev in ki naj vodi tudi vse politično in časopisno delo za slovensko vse-učilišče.

6. Pozivlja vsi poslance, deželne zbore, občine in društva, da ukrenejo vse potrebno v tem oziru, oziroma, da spremenijo svoje dosedanje sklepe v smislu naše sedanje zahteve »Slovensko vseučilišče v Trst«.

III. K verskemu vprašanju:

Naloga države je, da čuva potom svojih osnovnih zakonov svobodo vere in vesti. To zahteva strpnost napram vsem konfesijam, ki jih je smatrati v naših konkretnih razmerah za glavni predpogoj uspešne rešitve jugoslo-vanskega vprašanja. Taka strpljivost pa ni istovetna z indiferentnostjo na-pram verskim problemom, ki kot izrazi višje čuvstvenosti predstavljajo važne etične vrednote. Ako se pa uveljavljajo konfesionalni nazori na neetičen način, in ki je škodljiv narodnemu in državnemu sožitju, ni boja proti tem pojavom smatrati za protiverski pokret.

Z ozirom na naš celoten naroden položaj ne kaže trositi sil z vsiljevanjem izvestnega racijonalističnega svetovnega nazora med najširšimi narodnimi sloji.

Dokler intenzivna splošna kultura ne prešinja vseh socialnih razmer in dokler obstoja sedanja ekonomska nerazvitost, ni mogoče na mah in uspešno nadomestiti današnje oblike verovanja doslej zanemarjenih slojev s povsem novim načinom naziranja. Ne smemo namreč prezreti, da je treba zadovoljevati najmanjšim predpogojem narodnega obstanka. Pač pa je pričakovati, da bo s prodiranjem občne kulture in višjih življenjskih oblik verski in socialni moment podvržen trenutnemu, kulturnemu stanju odgovarjajoči preobrazitvi.

Ker se temeljno razlikujejo znanstvene in verske predpostavke, ni z verskimi naziranjem pobijati znanstva, istotako kakor ni mogoče z znanstvenimi argumenti zavračati verskih pojavov. Zahtevati je po vsem svobodni razvoj udejstvovanja znanstvenega mišljenja in želeti je, da najdejo vse sile, ki stremiti za splošnim kulturnim razvojem, na vseh poljih svobodno torišče.

IX. redni občni zbor »Prosvete«. Bilanca, ki jo je podalo ferijalno društvo »Prosveta« na svojem zadnjem občnem zboru kaže, da vrši tudi v počitnicah narodno radikalno dijaštvo svojo nalogo zadovoljivo. Ne seveda povsod v enaki meri, kot so pokazala poročila podružnic, zlasti idrijskega odseka in novomeške podružnice. Upamo pa, da se ne bodo zadovoljili novomeški tovariši z vsakoletnim konstatiranjem nedelavnosti, temveč da bodo šli naprej in to odpravili. Upamo to, ker spoznavajo sami, da tako ne gre naprej, ker vedo tudi sami za vzrok neuspehov in pripisujemo jim zato toliko močnatosti, da bodo resno skušali spoznane napake odpraviti. Saj je izključeno, da ne bi imela podružnica v Novem Mestu smisla. Prejšnji uspehi podružnice jasno ovržejo vsako tako trditve. V Novem Mestu je vse polno naraščaja. Razni dogodki iz te gimnazije, ki so prišli tudi potem dnevnega časopisja v javnost, zahtevajo osvežujočega vpliva na srednješolstvo, da se tako uniči vpliv škodljivcev mladine. Odpirajo pa se druga vprašanja nič¹ manj važna od teh. Kako je s stanovanji srednješolcev, kako je s pripomočki samonaobrazbe, i. t. d. — Podružnica v Novem Mestu je potrebna, zato je dolžnost tovarišev Novomeščanov, da jo drže. Za zgled naj jim bo idrijski odsek, ki kaže, kaj more vse storiti dijak v počitnicah za okrožje, iz katerega je izšel. — Slovenci nismo tako srečni, da bi se z vladajoče strani skrbelo za povzdigo ljudske naobrazbe. Propadajoče šolstvo z vso vedno množeco se mizerijo učiteljstva govori jasno dovolj. Tako morajo vsi sloji, predvsem dijaštvo odpravljati to vrzel kolikor pač gre, da narod ne nazaduje.

Tovariši, mislimo, da je že »najvišji dan, ko moramo premeriti daljo in nebeško stran« tudi z ozirom na podrobno delo!

Občni zbor se je vršil 14. septembra ob osmih zvečer v Prešernovi sobi gostilne pri »Novem Svetu« v Ljubljani. Obisk je bil zelo lep, kot ga že par let ni bilo, kar znači, da zopet napredujemo in da bomo še bolj, če bo vsakdo zavzemal svoje mesto v organizaciji. Občni zbor je otvoril tov. predsednik Ivan Zorman, ki pozdravi vse navzoče imenoma univ. docente dr. Mihajla Rostoharja ter dr. Bogumila Vošnjaka, zastopnike starešinskih organizacij in političnega zastopnika nadkomisarja g. Semena. Predsedniško poročilo:

Delovanje »Prosvete« v preteklem letu je bilo zelo intenzivno. Svoje delo na polju ljudskega knjižništva je nadaljevala »Prosveta« z uspehom. Knjižnice na Koroškem so se revidirale in ukrenilo se je vse potrebno, da se spopolni omrežje ljudskih knjižnic »Prosvete« na Koroškem. Dalje se je »Prosveta« resno zanimala za centralizacijo ljudskega knjižništva. Doseglo bi se s tem, da bi dobivale knjižnice cenejše knjige, ukusno in trpežno vezane, mogoča bila potem redna medsebojna zamenjava knjig, s čimer bi tudi male knjižnice mogle vršiti zadovoljivo svoj namen. Da bi se izvršila ta centralizacija, se je »Prosveta« udeležila v juliju ankete, kjer se je vse potrebno ukrenilo, da se more ta institucija ustvariti. V oktobru se vrši občni zbor »Zveze ljudskih knjižnic«, kjer bo imela »Prosveta« zopet novo torišče, kot upamo uspešnega dela. Predsednik omenja dalje razne prireditve, ki se jih je udeležila »Prosveta«; tako pogreba pesnika A. Aškercja, proslave petdesetletnice Narodne Čitalnice v Ljubljani, aktivno je sodelovala pri cvetličnem dnevu, pri vseučiliškem shodu v Pragi in drugih za narodne in dijaške zadeve važnih prireditvah. Da pospeši rešitev slovenskega vseučiliškega vprašanja je priredila »Prosveta« lani vseučiliški shod, ki je zelo dobro uspel. V tekočem letu je pa izvršila tudi vse predpriprave za I. obrambno razstavo v Ljubljani, ki naj bo podlaga prepotrobnemu obrambnemu muzeju v Ljubljani. S to velevažno prireditvijo je storjen velik korak dalekosežnih posledic naprej. Vodila je vse predpriprave za IV. shod narodno radikalnega dijaštva, priskrbelo je tovarišem brezplačna stanovanja in cena kosila ter izvršila tudi vse druge zadeve, tikajoče se struje. Da pa je mogla vršiti »Prosveta« svojo nalogo v tako visoki meri, je predvsem zasluga njenih podpornikov in agilnih tovarišev odbornikov.

Tajnik tovariš Boris Šlajmer poroča o notranjem delovanju društva, ki je bilo doseženim uspehom primerno živahno. Največ dopisov se je tikalo obrambne razstave ljudskega knjižništva in organizacije.

O blagajniškem stanju »Prosvete« je poročal tovariš blagajnik Stanko Stor. Glavni viri »Prosvete« so bili že od nekdaj darovi; ti so letos padli na 601 K, drugi dohodki so znašali 400 K, po večini dohodki ljudskih knjižnic. Stroški so znašali 773'09 K, torej je prebitka za 228'91 K. Bilanca izkazuje 411'13 K premoženja v gotovini, inventar društva je vreden okoli 4500 K. Društveno denarno stanje je ugodno. Glavni društveni dobrotniki, ki so omogočili društvu njegovo uspešno delovanje, so bili: Ljubljanska občina 200 K, ministerijalni svetnik g. dr. Ivo Šubelj 100 K, Kmetiska posojilnica 100 K, dalje starešine in prijatelji naših idej in našega dela. Vsem tem plemenitim podpornikom naša najiskrenejša hvala. Naj bi našli obilo posnemovalcev, posebno sedaj, ko nastajajo »Prosveti« z obrambno razstavo veliki stroški, ki za enkrat ne kažejo še nikjer zadostnega kritja.

Knjižničar tovariš Saša Železnikar je poročal o delu »Prosvete« na polju ljudskega knjižništva. Izvršila se je natančna revizija knjižnic na Koroškem. Na podlagi te revizije so se zamenjale knjižnice in ustanovila se je v področju delavnega »Sokola« v Borovljah velika knjižnica, ki šteje okoli 250 knjig. Izpopolnile so se dalje razne knjižnice, izdatno pa knjižnica na Viču. Pri-

pravljeno je vse potrebno, da se ustanovi knjižnica v Št. Vidu pri Ptuj z okoli 150 knjigami. Inventarna knjiga zaznamuje 5471 knjig. Knjižničar poroča dalje o bodoči »Zvezi slovenskih ljudskih knjižnic«, s posebnim ozirom na pomen te zveze. Poleg ljudskih knjižnic je ustanovila »Prosveta« tudi veliko dijaško knjižnico z modernimi znanstvenimi in beletrističnimi deli, ki bo velike koristi, če bo imelo društvo dovolj sredstev, da bo moglo zadostno izpolnjevati to knjižnico, ne da bi pri tem trpelo drugo. Nujna potreba je ustanoviti enake knjižnice v vseh srednješolskih mestih.

Za preglednika poroča tov. Arnošt Brilej, ki predlaga vsled uspešnega in rednega delovanja odbora vsemu odboru absolutorij, čemur pritrdi občni zbor soglasno.

Za »Idrijski odsek« poroča tov. Mačkovšek; odsek se je pridno udeleževal pripravljalnih del za I. obrambno razstavo in izdelal tudi par diagramov in kart. Knjižnice ima danes odsek na Dobračevi pri Žireh in je ustanovil novo v Črnem Vrhu nad Idrijo, za katero se zlasti mlajši ljudje zelo zanimajo. Zadostuje zaznamovati ta vesel fakt, da se je tekom osmih mesecev izposodilo čez tisoč knjig, čeprav je imela črnovrška knjižnica le 145 števil na razpolago. Odsek ima nadalje svojo znanstveno, ter pripravlja ustanovitev novih knjižnic v idrijski okolici, o čemer se je obširno razpravljalo na občnem zboru, ki se ga je med drugimi udeležil tudi poslanec Gangl. Odsek je imel več predavanj in sestankov z razpravljanjem o tekočih zadevah, priredil je dva gledališka večera in pridno sodeloval pri cvetličnem dnevu, ki je vrgel za Idrijo nenavadno svoto 800 K.

»Mariborska podružnica« deluje dobro, izvedla je revizijo svojih knjižnic, pripravlja dalje ustanovitev par novih knjižnic in je pomagala pri obrambni razstavi.

»Novomeška podružnica« počiva.

»Celjska podružnica« ni podala poročila, ker absorbira »Klub naprednih akademikov« večino okoliškega dijaštva.

Pri slučajnostih je prišel na razgovor predlog o skupnih legitimacijah, ki so bile sprejete ter predlog glede društvenega stanovanja, ki se je premostrival in rešil obenem z enakim vprašanjem Obrambnega muzeja.

Obrambna razstava. Manjšinski odsek »Adrije« se je pod vodstvom t. Mačkovška intenzivno baval z vprašanjem, kako bi bilo mogoče na najenostavnejši in najpoučnejši način zbližati slovensko javnost z manjšinskim problemom Slovencev na podlagi rezultatov znanstveno statističnih, ekonomskih, higijenskih itd. študij. Zdela se je, da bi bil z razstavo zadet žebelj na glavo. Pričelo se je takoj z delom, ki je zahtevalo dosti pridnosti, zlasti se je pokazala težkoča, ko je bilo treba na karto slovenskega ozemlja zarisavati meje, šole, manjšine, upadke, narastke itd., kajti Kozlerjeva karta iz leta 1863. je do danes edina s celim slovenskim ozemljem; treba je bilo risati in popisovati za vsako potrebo posebej. Raditega se je bilo treba poslužiti tujih kart, večinoma nemških. »Prosveta« je vzela vse gradivo v oskrbo in namestila razstavo v ljubljanskem umetniškem paviljonu; utis razstave je dobro podpiral ukusni

aranžma. Slavnostne otvoritve dne 15. septembra so se udeležili gg. župan dr. Ivan Tavčar, dež. odbornik dr. K. Triller, starosta S. S. Z. dr. I. Oražen, predsednik Slov. Matice dr. F. Ilešič, prvomestnik CMD. vladni svetnik A. Senekovič, predsednik »Branibora« notar Hudovernik, zastopnik Časnik. društva kontrolor A. Trstenjak, za »I. K.« prof. Berce, za »Akademijo« prof. dr. Mole, za »Splošno slovensko žensko društvo« gospa dr. Tavčarjeva, zastopniki narodno-radikalnih društev in poročevalci listov. Po kratkem nagovoru tov. predsednika na vse prisotne, so tovariši Prosvetaši začeli z razlago razstavnega materiala. V Ljubljani je bila razstava odprta teden dni, za priliko skupščine CMD. se je prenesla v Trst, odtod v Gorico, v Celje in v Maribor. Obisk je bil razen v Mariboru zelo dober, moralni uspeh nad vse nepričakovan. Razstava je rodila v žurnalistiki ostro polemiko med »Slovencem« in »Slov. Narodom« ter »Dnevom«, ki se je sukala v glavnem okoli vzrokov teritorialnega in številnega propadanja Slovencev; polemika je pokazala, da so bili klerikalci z razstavo živo zadeti in bodo še bolj, ko bo po njih izreku nezanesljiva in nepopolna razstava spopolnjena...

»Prosvetina« prireditev je javno popolnoma prodrla in ž njo je položen temelj za slovenski obrambni muzej.

»Slovenija« na Dunaju je priredila 24. okt. novim tovarišem običajni prvoletniški večer, ki je bil dobro obiskan; med gosti sta se nahajala med drugimi tudi poslanca dr. Ravnihar in dr. Rybař. Tov. predsednik Čermelj je po iskrenem pozdravu vseh dal besedo govorniku tov. Zalokarju, ki je jedrnato orisal današnje slovensko dijaštvo in kazal na nove poti, ki se stalno odpirajo slovenskemu dijaku in ga pozivljajo, da v polni meri izpolni svojo dolžnost nasproti narodu, iz katerega izhaja. Za prvoletnike je govoril tov. Jenko povdarjajoč, da bo še ta generacija priča usode slovenskega naroda, ki si more iskati le v Jugoslovanstvu pozitiven odgovor za svoj biti in ne biti; zaradi tega se bo naslanjalo vse delo v »Slovenijo« vstopajočih prvoletnikov na jugoslovansko misel in v njej iskalo rešitve. — Nato je tov. starejšina Sajovic razvijal način dela za visokošolsko dobo; naglašal je na eni strani potrebo doseči cilj, izšolati se za življenjski svoj poklic, na drugi strani pa postati obenem krepek steber in podpora razvijajoči se slovenski kulturi. Inicijativo za to drugo bo dalo društvo, smotreni pravec narodno-radikalni program; komur se bo pa zdel le ta preozek, naj gre in naj vstvari zopet nekaj novega. Veliko je še nerešenega: prepad leži danes med slovenskimi ne le klerikalnimi ampak tudi naprednimi dijaškimi strujami in morebiti ni daleč čas, ko se bodo začeli spuščati mostovi in bo tisti dan lahko zgodovinskega pomena za slovenski razvoj, če bodo razmere sondirane in načrti dozoreli. In potem šele bo mogoče na podlagi realnosti koncentrirati skupne moči in se pritiskati na jug, preiti od besed k dejanjem. — Državni poslanec dr. Ravnihar izraža veselje nad tako smotreno in jasno v bodočnost zročo mladino in spopolnjuje z zanimivim komentarjem mnoge, na večeru izgovorjene misli. Živahno pritrdjevanje in ploskanje je pričalo, kako iz srca je govoril vsem gospod poslanec. — Tov. Virant je povdarjal potrebo mož-voditeljev, kaŹipotov za dijaka, ki so mu vzor in zaslomba pri njegovem delu. Končno se je oglasil še predsed-

nik »Zvezde«, prinašajoč tople pozdrave društva in vabeč mladino k sodelovanju k podrobnemu delu, ki ga vrši »Zvezda« na Dunaju. — Posamezni govori so bili prepleteni s pevskimi točkami; večer je bil časten začetek za delo, ki naj ga »Slovenija« izvrši v tekočem letu.

»Adrija« v Pragi. Prvoletniški večer je bil zelo dobro obiskan, udeležili so se ga med drugimi zastopnik »Zveze česko-slovanskega dijaštva«, g. Ježek, star. docent dr. Rostohar in več praških slovenskih rodbin. Tovariš predsednik Železnikar je v pozdravnem govoru razložil pomen prvoletniških večerov, dr. Rostohar je živo orisal pomen trdno vzgojene volje za doseg ciljev, za katerimi mora stremeti slovenski visokošolec, tov. Tavželj je vzpodbujal za sokolsko delo, tov. Zorman pa se je v celoti ozrl nazaj in naprej s posebnim ozirom na položaj slovenskega naroda spričo balkanskih dogodkov. Za češko dijaštvo je govoril g. Ježek in se zlasti zavzemal za gojenje medsebojnih stikov. Celi večer so v zabavo prepevali tovariši pevci, ne pozabljajoč himn jugoslovanskih junakov. — Po tem večeru se je začelo takoj veselo gibanje v društvu, delo je v polnem teku in v glavnem osredotočeno okoli manjšinskega in izobraževalnega odseka. Prvi je imel, letos pod vodstvom tov. Vinka Zormana, že dve seji z dvema referatoma; izdeluje se načrt za obrambno razstavo 1913 in material je že porazdeljen med tovariše. — Tov. I. Zorman je imel v izob. odseku informativno programatični referat, dalje je predaval star. docent dr. Rostohar: O jugoslovanskem problemu. Na novo se je ustanovil socijalno-politično juridični odsek z nalogo, baviti se znanstveno s političnimi in gospodarskimi tendencami tujih držav in domovine, z njih parlamentarnimi in gospodarskimi zadevami in seznanjati z najmodernejšimi tendencami prava, skratka, dati tovarišem strokoven pogled v teoretično politiko in s tem smer za njih event. bodoče javno delovanje. Kurz bo vodil tov. A. Ogris. — Društvo prireja vsako soboto čajeve večere in zaznamuje do zdaj dve samostojni ekskurziji: v razstavo najmodernejših slikarjev in posmrtno razstavo H. Schwaigerja; dalje so se tovariši udeležili ekskurzij v Nar. Divadlo, k stavbi novega Hlavkovega mosta in v praško kanalizacijo. —

»Adrija« si je izvolila odbor sledeče: predsednik: med. Marinič Fran; podpredsednik: pravnik Ražem Joahim; tajnik: pravnik Debeljak Riko; blagajnik: pravnik Pekle Darin; gospodar: tehnik Cej Ciril; časnikar: pravnik Kržišnik Franc; knjižničar: tehnik Žerjav Josip; namestnika: tehnik Abram Fran in medicinec Rak Janko; preglednika: tehnik Leskovšek Drago in pravnik Vlad. Suša.

Akademsko društvo »Slovenija« je izvolilo na prvem občnem zboru dne 29. 10. 1912. sledeči odbor: Predsednik: V. Zalokar, stud. med.; podpredsednik: L. Čermelj, stud. phil.; tajnik: A. Sedmak, stud. phil.; blagajnik: J. Rus, stud. phil.; knjižničar: K. Luschützky, stud. med.; gospodar: V. Sosič, stud. med.; arhivar: J. Birska, stud. phil.; namestnika: D. Šefman, stud. iur., A. Jenko, stud. iur.; pregledniki: St. Virant, stud. iur., I. Pestotnik, stud. med. vet. in A. Trtnik, stud. med.

Akademično tehnično društvo »Tabor« v Gradcu je na svojem občnem zboru 2. novembra izvolilo sledeči odbor: Predsednik: phil. M. Kovačič, podpredsednik: phil. Gr. Čremošnik, tajnik iur. Fr. Inhart, blagajnik: med. M. Gnezda, knjižničar: phil. F. Tominec, gospodar: iur. F. Omladič, namestnik: iur. R. Ročnik, pregledniki: tehn. Miklič, iur. Pretnar, med. de Gleria.

»Obrambni muzej«. »Prosveta« je takoj po obrambni razstavi začela premotrivati vprašanje, kako najhitreje udejestviti **Obrambni muzej**. Sklicala je sejo in povabila manj merodajne faktorje; odzvalo se je mesto in obe obrambni korporaciji. Pogovor je končal s tem rezultatom, da naj »Prosveta« letos na svojo roko izvede prve začetke; izdela naj obširnejši načrt in ga predloži denarnim zavodom, mestom, občinam, posameznikom itd., v svrhu podpore. V glavnem gre za prikladne prostore, kjer bi se muzej začasno nastanil. Ker »Prosveta« sama potrebuje stanovanje, se bo skušalo rešiti oboje stanovanjsko vprašanje obenem. —

Obrambno delo klerikalnega dijaštva. Štajersko kler. dijaštvo je sklenilo lepega dne pomagati pri reševanju Št. Ilja v Slov. Goricah. V ta namen prireja v vel. počitnicah po eno ljudsko veselico z vsem primernim in neprimernim komfortom. Da bi pa ta terain svojega delovanja bolje poznali, so letos napravili še informacijsko potovanje ob meji. Začeli so pri šentiljskem župniku, kjer so spili 10 l pristnega goriškega vina, nato pri tamkajšnjem županu Thalerju 20 l (po njihovi lastni izpovedi, bilo jih je baje 6—7). Drugi dan se je priguncala trojica v večji narodno ogroženi kraj, kjer so pred nedavnim časom z velikansko težkočo vrgli nemčurskega župana. Krenili so jo kaj pak takoj v gostilo tamkajšnjega župana, kjer so se po izreku prisotnih obnašali kot furmani. Obiskali so nato še odlično narodno rodbino — kjer niti dekle niso imele miru. O vsem drugem kronika molči. Drugi dan je bila nedelja — pa so zginili med mašo. — »Omladina« ni forum za spisovanje takšnih zabavnih ekspedicij, dolžna pa je razkrinkavati to brezmejno hinavščino kler. obrambnega dela. Kdor ve, kako težko je ravno v tej Südmarkini domeni kaj doseči, ta bo uvidel usodne posledice te ekskurzije. In v Ljubljani prirejajo tej »idealni krščanski mladini« bankete, ki jih obiskujejo škofje. Da bo slika popolna, omenjemo še, da so v istem kraju klerikalci onemogočili mariborski »Prosveti« ustanovitev ljudske knjižnice CMD. podružnice.

Narodno-obrambna enketa štajerskih akademikov, ki bi jo imela letos prirediti »Bodočnost« v Ptuj, je letos odpadla. Predsedništvo je bilo v rokah liberalnih »Triglavanov«.

KNJIŽEVNOST IN UMETNOST.

Jaroslav Vrchlický. Letos je nekako leto jubilejev in nekrologov: Strindberg, Maeterlinck, Vrchlický, Schnitzler, Mencinger i. t. d. Nekateri gledajo z zadovoljstvom na pot, ki je bila včasih trnjeva, včasih s cvetjem posuta, drugi so se naveličali podobnih kontemplacij in so se umaknili s pozorišča. —

Med zadnjimi je Jaroslav Vrchlický, poeta laureatus (vsaj formalno!) in reprezentant češke publicistike nazunaj. Danes je težko oceniti pomen in individualnost Vrchlickega v češki literaturi, preveč je osebnih simpatij in antipatij, Vrchlický stoji še sam zase in ni še člen v razvoju, tudi epigoni niso še dovršili svoje poti, da bi se dal jasno pokazati Vrchlickega upliv na nje. Gotovo pa je, da je bil Vrchlický tisti, ki je vpeljal v češko literaturo evropsko noto in pokazal, da ne obstoji literatura samo iz sentimentalnega domoljublja. To so seveda stvari, ki imajo predvsem pomen specijalno za česko literaturo, nas zanima Vrchlický kot svetoven pojav.

Vrchlický je bil — navzlic vsemu govorjenju in pisarjenju — Čech, četudi svetovno naobražen. Poznal je kulturo vseh časov in narodov, upanišade, rimska in grška kultura, srednji vek, renesansa, najnovejši pojavi na vseh poljih, vse je našlo v njem zvestega trubadurja. Obvladal je vse važnejše jezike in prevajal skoro iz vseh, tako da tvorijo lastni produkti in prevodi precejšnjo knjižnico. Ali pri vsej univerzalnosti ni mogel sleči Čeha, nikdar ni bil prava produktivna temveč receptivna, skoro učenjaška natura. Vse forme, kar jih pozna poetika in druge učene knjige, bi bile izčrpane, če bi hoteli uvrstiti dela Vrchlickega po etiketah. Izdal je celo brevir za moderne ljudi in knjigo portretov, kjer so dobili mesto vsi kolikortoliko znameniti duhovi. Ali povsod — razen pri manjših liričnih pesmih — manjka prava prožnost, predmet delom ni bila narava in človek z vsemi svojimi blodnjami in hrepenenji, ampak še le rezultat — kultura; zato so pesmi bolj podobne prepesnitvam. Vrchlickega proza je nekoliko umetničenosentimentalna, stavki dolgi in nepoentirani; dobovita je knjiga ocen in replik na najmlajše pisatelje.

Tudi drame se je lotil Vrchlický, a tu je popolnoma odpovedala njegova tvorna sila; človek čita in čita ter pravi s Hamletom: »Besede, besede, besede!« Matematičen zaključek o Vrchlickem bi bil neugoden in napačen; Vrchlický ni kazal nikjer novih potov in ni bil na nobenem polju posebno globok, ali njegov pomen leži v vsestranosti, v lahкости in gibčnosti. Svetovna literatura ga ne bo štela med svoje najboljše, a češka mu je dolžna vse moderne struje in gibanja, četudi ne bo držal popolnoma svetopisemski izrek, da učence ni nad učitelja.

Joso Jurkovič.

Janeza Trdine zbrani spisi. X. knjiga. **Zprehod v Belo Krajino.** V Ljubljani 1912. Založil L. Schwentner. Knjiga, ki ni najnovejšega datuma Trdinovega pisateljstva, nas seznaja s svetom od Novega mesta čez Gorjance do Bele Krajine; slišimo govoriti tudi zelo dosti o Nemčiji, o Hrvatski, celo o Franciji — toda samo govoriti! Pravzaprav bi se dala deliti knjiga na dva, celo na tri dele, ki imajo zelo malo zveze med sabo. Trdina je poznal dobro kraje, ki jih opisuje, nekod diši celo vsa stvar nekoliko po »Tratschu«. Pozna vsakega, kdo je narodnjak, kdo nemčur, navadno tudi, koliko kokoši ima. Nikjer se ne smatra za edinokompetentnega sodnika, on pove svoje in drugi si tudi lahko misli svojo. V tem toku gremo približno do vrha Gorjancev. Tu zaveje okoli nas duh čudnih bajk. Ne vem sicer, koliko so bile prejšnje Trdinove bajke narodno blago in koliko je pridejal avtor sam, bile

so slovenske, polne življenja in esprita; pričujoče so proti njim kakor snet proti žitu, kričeče, včasi škileče, brezkrvne, da se ne bi človek nič čudil, če bi jih našel v islandskih »pesmih junakov ni bogov«. Pa ne, da bi bile te bajke od krošnjarjev importirano blago iz Nemčije?? Na to pride, kakor pravijo domačini, od boga zapuščena Bela Krajina. Mnogo ve povedati Trdina o nji, tako da pride človek počasi do prepričanja, da ni bila ob tistem času dosti različna, od drugih pokrajin in je dandanes še manj. Povsod se pije (čeprav ne v beli obleki!) in je, če se ima kaj, in tudi tista toliko blagorovana čistost je zadobila precej nevaren udarec, zlasti kar se izseljujejo ljudje v Amerjko. To je Trdinova polovica, zdaj pride krošnjarska. Ne razumem prav, čemu je zašla v knjigo. Res je sicer, da si ti ljudje trdo služijo denar in ga včasi razmetavajo lahkomišelnost, tudi vedo mnogo povedati o krajih, koder so hodili, ali to je precej nezanimiva stvar, ker ti ljudje prvič niso zmožni, da bi objektivno presodili kak narod, ker jim pač manjka izobrazbe in drugič je prinesla takozvana »Völkerpsychologie« precej slab uspeh. Tudi Pavel Prelešan ni taka osebnost, da bi bil vreden odmerjenega mu prostora. Seveda, knjiga je pač že deseti zvezek in je strnišče skoro neizogibno. Glavno, kar bralca iritira, pa je površen jezik. Izrazov kot mil, ljubek, srčen kar migoli. Stavki à la: »Eno je dal rajni metliški župnik Volk kaj lično ponapraviti (!) in uresiti (!) z novimi podobami«, so težko združljivi s Trdinovim imenom. Delo ni ravno kak dogodek v naši literaturi in človek ga odloži z nekoliko razočaranim obrazom.

Joso Jurkovič.

Odgovor.^{*)} Zelo je verjetno, da kritika »Socijalnih problemov« g. Abditu ni mogla biti všeč. Saj je malo slovenskih pisateljev, ki niso hereditarno betežni na kroničnem zlu naše kritike, od ktere se je še pred nekaj leti zahtevalo, da se mora hvaliti vse vprek, kar je bilo pisanega v slovenskem jeziku. Znanstvena vzvišenost se menda vendar ne ukvarja z malenkostmi, še manj pa se poslužuje gotovih izrazov, ktere na tem mestu sicer ignorujoč kvitiram, ki pa »Našim Zapiskom« tudi niso bogve kako v čast. Toda g. Abditus je pisal svoje eseje »s toplo ljubeznijo do stvari«. Bogami, kaj pa to kritika veliko briga. Ali magari Marko Pohlin in Koseski nista pisala s toplo ljubeznijo do stvari! S kritično vestnostjo, da to bi bilo kaj drugega. Potem bino bilo treba halucinacij, v kterih se vidijo »kritiki v častitljivih haljah in z modrimi krinkami na obličju. G. Abditus meni, da je njegovi knjigi posvečeni članek v »Omladini« »ocena«. Ampak konfuzne knjige se vendar ne ocenjujejo, o njih se pove le mnenje. . . Članek tudi ni zmerjanje, kajti ne vsebuje ničesar razven vsebine g. Abditove knjige, pač pa je na zadnji strani »N. Z.« cela vrsta priimkov, ki se jih omikan človek izogiba. Kvaliteta g. Abditovih esejev ne bo prav nič pridobila in dokler se mi ne dokaže, da je knjiga znanstvenega značaja, pisana

^{*)} V zadnji številki »Omladine« smo priobčili oceno knjige »Socialni problemi«, na podlagi katere se je g. Abditus v »Naših zapiskih« obrnil na uredništvo »Omladine« s pozivom, da naj svojega: »zaplotnika osebnega zmerjača, literarnega bandita, v naučeni pozi trobentajočega nezrelega fantička, prodajalca nesnažnosti z možgami banditskega razpoloženja itd.« nauči manir in bontona. Užaljenemu in psujočemu g. Abditusu nimamo drugega reči nego da se strinjamo z mnenjem tovariša Ogrisa. Uredništvo.

po kritični metodi z vsaj približnim politično-socijološkim vpogledom v sodobno stanje modernih problemov, z izbirajočo resnostjo in najnujnejšo strokovno resnostjo in jasnostjo, ne vzamem ne jota od v Omladini napisanega nazaj. »Omladina« ni revija, ki bi si dala svoje kritike diktirati. *Albin Ogris.*

RAZNO.

Dijaške vžigalice ali nenavadna ljubezen do mladine. Pred dobrim mesecem smo nepričakovano zvedeli iz časopisja, da je gotov ljubljanski trgovec založil vžigalice v prid dijaškim podpornim društvom na svojo roko, brez dogovora bodisi s kakim podpornim društvom ali z dijaškimi korporacijami. Vžigalice so šle v promet in dijaku mora biti le povšeči, če se kdo briga za njegovo gmotno plat; misel samo na sebi je raditega le odobravati, izvršitev je bila seveda popolnoma napačna. Če je trgovec hotel dijaštvu resnično prihiteti s podporo na pomoč, bi se moral že z merodajnimi faktorji natančno pomeniti in vse bi se dalo lepo izpeljati. Ker tega ni storil, nas njegove vžigalice ne brigajo toliko časa, dokler ne bomo morebiti prisiljeni protestirati proti firmi: dijaške vžigalice. Ali druga stran te stvari je za nas zanimivejša. Takoj ko je trgovec inseriral nove vžigalice smo čitali po listih sledeče:

»Glede na to, da so si dijaki (sic!) napravili svoje užigalice, se je sklenilo C. M. D. podružnice naprositi, da naj vneto priporočajo in razširjajo Družbene užigalice.« Slov. Branik, št. 10, str. 237. — »Zalagatelj družbenih vžigalic g. J. Perdan je svojim odjemalcem znižal ceno originalnega zaboja 500 zavitkov na 50 K pri odvzemi vsega zaboja pod običajnimi pogoji. Dohodki Družbe sv. C. in M., ki jih dobiva od tega blaga, ostanejo prej ko slej enaki. Vse slovenske trgovce opozarjamo na gorenje vest.« Slov. Branik, št. 10, str. 252...

In v insertnih oklicih je CMD apostrofirala v bojkotni notici vse rodoljubje od a do ž, da naj kupuje le njene vžigalice, oziroma p. t. inteligenca se je brez pomisleka vrgla proti dijaku, da mu iztrga iz ust mali grižljaj! Sramota, vredna prve: okupacije cvetličnega dne... Vemo, da so potrebni »Sokol«, kakor »Branibor« in CMD, ali iz vžigališkega intermezza smo dobili novo dovolj jasno potrdilo, da smatrajo liberalni gospodje stradajočega slovenskega dijaka za podrejeno bitje; karakteristično pri tem je tudi, da se od neodvisnega tja do socialno-demokratskega žurnala ni upal nihče ziniti besede!

»Omladinovski radikalizem. Zadnja številka »Omladine« je postala tako razborita, da je menda ni napredne stvari, v katero se opravičeno ali neopravičeno ne obrega. Cinizem, ki ga širi ta list, gotovo ni vesel pojav teh bodočih generacij, radikalno kritiziranje jim je menda postalo že rokodelstvo, ki jih vsakega pol leta zbudi iz njihovega brezdelja. Tako na primer so našli gospodje »Slovenčevo« kritiko in zabavljanje čez »Učiteljskega Tovariša«, ki je izšlo skoro že pred pol letom in so se postavili na stališče moralistov in ponatiskovalcev »Slovenčevih« napadov. — Na drugi strani si prisvajajo

naivno kritiko nad vso slovensko žurnalistiko; na tretji strani udrihajo z nezrelimi in neplodnimi nazori po »Slov. Ilustrovanem Tedniku«, na četrti strani že po Družbi sv. Cirila in Metoda. — Ko pridejo v življenje, bodo nemara snedli še — sebe!« (Učit. Tovariš št. 35, 1912.)

V zadnji številki »Omladine« smo se malo ostreje pečali z različnimi slovenskimi kulturnimi kuriozitetami. Pričakovali nismo na naše bilješke ničesar razven eventualnega zmerjanja, ker stvarno se ni dalo izpodbiti ničesar; in bili smo le radovedni, kdo nas ozmerja. Med vsemi se je čutil po krivem zadetega najbolj »Uč. Tovariš«, iz katerega smo prepisali le neko vabilo na naročbo raznih šund in revolverromanov, zakaj mnenja smo, da glasilo vzgojevalcev mladine ne sme ponujati ničvrednega čtiva... Za to mnenje, ki ga »Popotnik« tudi zastopa, smo bili deležni zgoraj natisnjenega izbruha... Stvarne zavrnitve bi bili bolj veseli, tudi glede našega mnenja o »Ilustrovanom Tedniku«, ki se je kljub svoji zunanji in notranji revščini ošabno izrazil, da je sam sebi višek popolnosti, da ne rabi nobenih svetov; nam je kaj malo do tega, če g. Pesek na dan izda 100 »I. T.« po svojem ukusu, le na inteligenco naj ne apelira in se ne trudi dokazati, da je njegov list kulturn dogodek za Slovence! Toliko le mimogrede in za slučaj, da usodni »Tednik« ni življenski postulat izdajalčev, ker sicer je visoki koturn vse preje nego na mestu. »Učitelj. Tovarišu« pa še v uho, da je že o »Omladini« in radikalcih vse pohvalnejše govoril, nego zdaj, ko smo ga opozorili na neprijeten pregrešek...

Časopis za obmejne Slovence. Ta notica v zadnji številki »Omladine« je izzvala na Slovenskem precej potrebne in nepotrebne debate. Predvsem nas je poučila, da se mora pri nas narodnost pokoriti strankarstvu in da za nas tudi rezultat zadnjega ljudskega štetja ni dovolj krepak memento. — Da je bilo prekljanje lažje, je večina prezrla našo zahtevo, da bodi »Sloga« nestrankarska (kar danes ni). Drugi so zopet trdili, da so sedanji politični listi čisto primerno čtivo za obmejne Slovence. Ker poznajo dejanski položaj, so trdili vede neresnico. Tretji so zopet stvar izrabili za agitacijo »Slov. Ilustr. Tednika«. Ker je stvar tako resna, seveda tudi ni smelo manjkati »mladoslogaškega« besedičenja. Ton s strani štaj. uredništva »Slov. Naroda« nas je pa presenotil. — Žalostno je, da pri nas ravno najlepše in najpoštenejše ideje najdejo toliko nasprotnikov.

Cuvaj proti Pragi. Letos so dobili oni hrvaški visokošolci, ki imajo vladne štipendije ukaz, da se ne sme nihče vpisati v Pragi. Baje je to posledica tega, ker so lani v Pragi podpisali protest proti njegovemu paševanju.

Iz uredništva in upravnistva. Radi pomanjkanja prostora smo morali odložiti precej gradiva za prihodnjo številko, ki izide sredi decembra in s katero bo deveti letnik zaključen. Prosimo vse dolžnike tekočega letnika za poravnavo naročnine; dolžnike, ki se niso odzvali na zadnji opomin iztirjamo pravnim putem.

